

Nadruk verboden

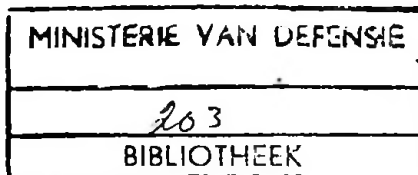
Prijs voor niet leden f 2,50

MARS IN CATHEDRA

8

1970

(15 oktober 1970)

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP

ERELEDEN: Z.K.H. de Prins der Nederlanden
Z.E. Luitenant-Generaal b.d. M. R. H. CALMEYER
Z.E. Luitenant-Generaal b.d. D. A. VAN HILTEN
Generaal-Majoor b.d. J. J. DE WOLF
Z.E. Luitenant-Generaal b.d. J. H. COUZY

HET BESTUUR IS ALS VOLGT SAMENGESTELD:

E. R. D'ENGELBRONNER Gen. Maj. G. S. b.d.,
Voorzitter.

B. H. SLAGER, Luitenant-Generaal Klu.
Voorzitter Personeelraad
Ministerie van Defensie
Ondervoorzitter

DRS. J. VAN DER VALK, Directeur van de Afdeling NAVO-
en WEU-zaken van het Ministerie
van Buitenlandse Zaken,
Commandeur

E. ROEST,

F. TOUBER, Brigade-Generaal
der Infanterie (gsb)
Redacteur.
p/a Hogere Krijgsschool
Frederikkazerne,
van Alkemadelaan 774,
's-Gravenhage

A. C. LAMERS, Kolonel der Mariniers

H. DIETERS, Kolonel Klu.

MR. J.H.P.V. HAITSMA MULIER, Res. Kolonel tit. der Artillerie b.d.
1e Secretaris

J. ALBARDA, Luitenant-Kolonel der Artillerie b.d.
2e Secretaris
Laan van Clingendael 121
's-Gravenhage

H. F. ENKELAAR Majoor KLu.
Penningmeester
Rembrandtlaan 81
Voorburg
postgirorekening: 78828

INHOUD

Samenstelling Bestuur	452
Personalia	454
Mededelingen van het Bestuur	454
DE BEOEFENING VAN HET MILITAIR RECHT OP UNIVERSITAIR NIVEAU	
artikel door <i>Prof. Mr. H. H. A. de Graaff</i>	456
EEN ZWALUW MAAKT NOG GEEN ZOMER	
artikel door <i>Drs. A. J. Kruithof</i>	461
BETER TEN HALVE GEKEERD DAN TEN HELE GEDWAALD	
artikel (bekroonde inzending Prijsvraag 1969) door <i>S. D. Duyverman</i>	465
KRIJGSGESCHIEDENIS EN FUTUROLOGIE	
artikel door Luitenant-Generaal der Cavalerie b.d. <i>Prof. T. E. E. H. Mathon</i>	473
Boekbesprekingen	479

Personalia

Aan dit nummer werkten mee:

Prof. mr. H. H. A. de Graaff (artikel „De beoefening van het militair recht op universitair niveau”) is Brigade-Generaal tit. der Artillerie b.d. en werd door het bestuur van onze vereniging per 1 september 1970 benoemd tot bijzonder Hoogleraar in het militair recht in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam.

Drs. A. J. Kruithof (artikel „Eén zwaluw maakt nog geen zomer”) is Adjunct Opperofficier Personeel van de Koninklijke Luchtmacht.

Kapitein ter zee (A) b.d. S. D. Duyverman (artikel „Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald”) is oud-Directeur-Generaal van het Ministerie van Defensie en thans Algemeen-Directeur van het Nederlands Studiecentrum voor Informatica te Amsterdam. Deze studie werd ingezonden naar aanleiding van de Prijsvraag 1969

van onze vereniging en werd door de beoordelingscommissie bekroond met de eerste prijs.

Luitenant-Generaal b.d. Prof. T. E. E. H. Mathon (artikel „Krijgsgeschiedenis en Futurologie”) werd geboren in 1900. Was Hoofd van de Sectie Operaties en Militair politieke aangelegenheden van de Generale Staf en als Generaal-Majoor Chef van de Nederlandse Liaison Missie bij SHAPE. In 1956 werd hij bevorderd tot Luitenant-Generaal en benoemd tot Directeur van het Defensiestudiecentrum (D.S.C.) Van 1960 tot 1966 was hij Chef van de Staf voor de Civiele Verdediging en van 1963 tot 1 september 1970 Bijzonder Hoogleraar in de krijgsgeschiedenis bij de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Kolonel der Artillerie (gsb) A. Stadius Muller, **Majoor der Infanterie (gsb) J. C. M. Knol** en **Kolonel der Artillerie (gsb) G. Vollema** (Boekbesprekingen) zijn verbonden aan de Hogere Krijgsschool.

Mededelingen van het bestuur

– Het werkplan van de vereniging voor het verschijningsjaar 1970–1971 is als volgt samengesteld.

Bijeenkomst op donderdag 22 oktober 1970 te 20.00 uur in de Kantorenflat Frederikkazerne (kamer 101) v. d. Burchlaan 31, Den Haag. Inleider: Dr. Ir. P. L. Walraven, Directeur van het Instituut voor Zintuigfysiologie RVO-TNO. Onderwerp: „Ergonomie in de krijgsmacht”.

Bijeenkomst op dinsdag 1 december 1970 te 20.00 uur in de Prinses Julianakazerne, Thérèse Schwartzstraat te Den Haag. Inleider: Luitenant-Kolonel der Artillerie (gsb) H. Th. J. F. Felix, docent aan de Hogere Krijgsschool. Onderwerp: „Moderne Guerrilla's”.

Bijeenkomst op een nader vast te stellen datum in de tweede helft van januari 1971 te 20.00 uur in het stafgebouw van het Eerste Legerkorps, Berghuizerweg te Apeldoorn. Herhaling van de voordracht van Luitenant-Kolonel der Artillerie (gsb) H. Th. J. F. Felix.

Bijeenkomst op een nader vast te stellen datum in de tweede helft van februari 1971 te 20.00 uur in de Prinses Julianakazerne, Thérèse Schwartzstraat te Den Haag. Inleider: Kapitein ter zee D. van Bergeijk, Commandant van de Mijndienst Koninklijke Marine in Nederland. Onderwerp: „De zeemijnenoorlog”.

Bijeenkomst op een nader vast te stellen datum in de tweede helft van maart 1971 te 20.00 uur in de Prinses

Julianakazerne, Thérèse Schwartzstraat te Den Haag. Inleiders: Drs. G. W. Segers, Majoor van de Koninklijke Luchtmacht en Luitenant-Kolonel van de Militaire Administratie (hmb) C. L. J. van Lent. Onderwerpen: „De mens in de strijdkrachten in de 70'er jaren” en „Doel en plaats van militaire belangenverenigingen”.

Bijeenkomst op een nader vast te stellen datum in de tweede helft van april 1971 te 20.00 uur in de Van Braam Houckgeestkazerne (Korps Mariniers) te Doorn. Herhaling van de voordrachten van Majoor van de Koninklijke Luchtmacht drs. G. W. Segers en Luitenant-Kolonel van de Militaire Administratie (hmb) C. L. J. van Lent.

Voor alle te houden voordrachten zullen tijdig convocaties aan de leden worden toegezonden.

– In herinnering wordt gebracht de passage uit het gestelde op blz. 402, eerste kolom, voorlaatste alinea van het vorige nummer van Mars in Cathedra, luidende: „Mitsdien heeft het bestuur in beginsel besloten over te gaan tot aankoop van een opname-apparaat met meer mogelijkheden (o.a. loopmicrofoons) zodat het door debaters niet meer nodig zal zijn de lange weg naar de microfoon te gaan, de inleider achter de kathedra kan blijven staan en de voorzitter – ook voor zijn slotwoord – zijn plaats achter de bestuurstafel kan blijven innemen.”

De nieuwe apparatuur is thans aangekocht en beschikbaar gekomen.

- Het bestuur wenst de heer S. D. Duyverman, winnaar van de Prijsvraag 1969 van de vereniging met zijn inzending onder het motto „Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald”, geluk met het behaalde resultaat.
- De volgende (benoemings) brief is onder dagtekening van 17 juli 1970 uitgegaan aan Mr. H. H. A. de Graaff te Arnhem,

„Hoogedelgestreng Heer,

Het bestuur onzer vereniging, gezien de voordracht van curatoren van de bijzondere leerstoel in het militair recht, gevestigd in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam, lettende op artikel 2 van bijgaand reglement, heeft de eer U te benoemen tot het onderwijzen van het militair recht, waarmede dan de bijzondere leerstoel als hierboven genoemd, zal zijn bekleed, zulks met ingang van 1 september 1970. Met gevoelens van de meeste hoogachting, namens het bestuur,

*w.g. E. R. d'Engelbronner, voorzitter
J. H. P. V. Haitsma Mulier, 1e secretaris.”*

- Bij het vorige nummer van Mars in Cathedra werd (gesteld op inlegvel) de volgende tekst gevoegd:
„Het Bestuur overweegt de aanschaffing van verzamelingen, geschikt voor 12 afleveringen van „Mars in Cathedra”, uitgevoerd in grijs natuurlinnen, met rug-

en plattitel in bruin en met bijlevering van 24 naalden per band. Een gevulde band (drie jaargangen) is nauwelijks te onderscheiden van een gebonden boek. Ter bepaling van het aan te schaffen aantal moge belangstellenden worden verzocht onderstaande strook in te vullen en in te zenden.”

(Volgde een bestelstrook door belangstellende leden in te vullen en te zenden aan de 2e secretaris van de vereniging).

Het aantal ingekomen reacties is nog onvoldoende om tot aanschaffing van deze smaakvol uitgevoerde verzamelingen over te gaan. Er is echter alsnog gelegenheid tot (omgaande) bestelling.

- Auteurs-medewerkers van Mars in Cathedra wordt verzocht rechtstreeks te corresponderen met de redacteur (p/a Hogere Krijgsschool, 's-Gravenhage), kopij aan te bieden in enkelvoud, in machineschrift, dubbele regelafstand en met een linker marge van 5 cm. Bij aanbieden te vermelden: juiste naam, titel(s), functie of kwaliteit, adres en gironummer of bankrelatie.
- Nieuwe leden zijn hartelijk welkom. Opgave aan de 2e secretaris, Laan van Clingendael 121, 's-Gravenhage. Dringend wordt verzocht adres – zowel als rangwijzingen – door te geven aan voren genoemd adres.
- Losse nummers van Mars in Cathedra kunnen schriftelijk worden aangevraagd bij de 2e secretaris (zie voren genoemd adres).

In november a.s.:

VOOR DE LAATSTE MAAL „KLAPROOSDAG”

Sedert de bevrijding is het in november een traditie, dat de „Klaprooscollecte” wordt gehouden. De opbrengst hiervan wordt door het Nederlands Oorlogsgraven Comité aangewend om nabestaanden van de in de jaren 1940-1945 voor onze bevrijding gesneuvelde geallieerde militairen in Nederland gastvrijheid aan te bieden, waardoor zij in staat zijn het graf van man, vader, zoon of broer te bezoeken.

Er zijn in ons land meer dan 30.000 geallieerde oorlogsgraven, op meer dan 500 kerkhoven.

Vele tienduizenden vaders en moeders, vrouwen en kinderen, zijn in de loop der jaren door het Oorlogsgraven Comité uitgenodigd om naar Nederland te komen. Vele anderen wachten nog tot ook zij een graf in ons land kunnen bezoeken.

Of zij kunnen komen, hangt af van de collecte, die in november wordt gehouden. Dit zal namelijk de laatste „Klaprooscollecte” zijn; waarom het Nederlands Oorlogsgraven Comité hoopt, dat deze een record-opbrengst zal hebben. Dan zal het werk nog zo lang mogelijk worden voortgezet.

De beoefening van het militair recht op universiteit niveau

In nr. 6 van Mars in Cathedra werd bekendgemaakt, dat onze Vereniging door Curatoren der Universiteit van Amsterdam is toegelaten tot het vestigen van een bijzondere leerstoel voor het militair recht bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van die Universiteit, en in nr. 7 heeft men kunnen lezen dat deze leerstoel zal worden bekleed door Mr. H. H. A. de Graaff als bijzonder hoogleraar, terwijl aldaar tevens de tekst van het Reglement voor die leerstoel werd afgedrukt, met vermelding van de namen van degenen, die het curatorium van die leerstoel gaan uitmaken. De activiteit van de betrokken universitaire instanties, gekoppeld aan die van onze Vereniging en gestimuleerd door de Minister van Defensie, is voortgekomen uit het inzicht, dat het militair recht zowel tot de krijgswetenschap als tot de rechtswetenschap behoort. Het is al vrij lang geleden, dat Prof. Mr. J. M. van Bemmelen de vraag „wat behoort de officier van het recht te weten” beantwoordde met „eigenlijk alles”, al was het natuurlijk geenszins zijn bedoeling voor ieder officier de meester-titel te eisen. Het tegenovergestelde, dat de jurist „eigenlijk alles” van het militaire wezen, van de krijgswetenschap zou moeten weten, gaat stellig in zijn algemeenheid nog minder op, maar dat voor de rechtsgeleerde die zich, in welke kwaliteit dan ook, geplaatst ziet voor problemen van militair-rechtelijke aard, kennis van het militaire recht onontbeerlijk, doch enig inzicht met betrekking tot wat korthedshalve hier maar als „krijgsmacht en krijgsman” zal worden aangeduid, bijzonder wenselijk is, zal nauwelijks bestreden worden.

Het is wellicht niet ondienstig, enkele gegevens te vermelden welke de functie van de rechtsgeleerde met betrekking tot de krijgsmacht kunnen

illustreeren. Van volledigheid kan geen sprake zijn, en het heeft weinig zin in de historie verder terug te gaan dan tot het jaar 1554.

In dat jaar namelijk benoemde keizer Karel V, voor zover bekend voor de eerste maal, een burger-jurist met de titel van „auditeur du camp” en met de taak, de bevelhebber van het veldleger met raad en daad bij te staan. De benoemde was niet de eerste de beste. Dr. Johan Stratius (vereeuwigd door een naar hem genoemde straat in Arnhem) was raadsheer in het Hof van Gelderland en stadhouder van de lenen in het hertogdom. Die bijstand was nodig, omdat de bevelhebber, als vertegenwoordiger van de vorst, bemoeienis had met de civielrechtelijke zowel als met de strafzaken, in het leger voorvallende, hij was praktisch de hoogste militaire rechter. Uit de titel van de nieuwe „stafjurist” valt af te leiden dat zijn taak goeddeels bestond uit het verhoren van partijen, van verdachten en van getuigen (het latijnse woord *audire* betekent horen of verhoren). Doch al spoedig liet de bevelhebber ook een deel van de beslissingen aan zijn auditeur over, die aldus ook als rechter ging fungeren. De nieuwigheid voldeed zo goed, dat binnen enkele tientallen jaren de auditeur te velde uitgroeide tot een ook buiten de tijd der veldtochten fungerende en te Brussel residerende auditeur-generaal, terwijl ettelijke auditeurs van lagere rang fungeerden bij bijzondere delen van het leger, in districten en in vestingen. Zij verkregen echter geen militaire status en bleven burgerlijke rechtsgeleerden, doctoren in de rechten of minstens notarissen of procureurs. In de van Spanje en van Brussel afgescheiden gewesten werd het instituut aanvankelijk zonder meer overgenomen, doch al spoedig ging men – mede in het kader van de door Maurits gestimu-

leerde hervorming van het krijgswezen – de voorkeur geven aan berechting door colleges van militairen (krijgsraden). De eerste auditeurs waren nog wel korte tijd als voorzitters gebruikt, doch in het nieuwe systeem kwam dit te vervallen. De auditeur werd aanklager, secretaris, rechten-commissaris en executeur, alsook adviseur van commandant en krijgsraad, doch hij behield niet meer dan een adviserende stem. Zijn status bleef die van een burger, slechts in een noodsituatie nam een militair de taak over. Op het hogere niveau kreeg de vroegere auditeur-generaal de titel van advocaat-fiscaal van de Generaliteit. Hij was de aanklager bij de Raad van State en later bij de (Hoge) Krijgsraad (te velde), doch evenmin als de auditeur-militair had hij een beslissende stem.

Ook op andere wijze kon de burger-jurist bevoegd worden met militaire zaken. Het instituut van de raadsman kwam eerst vrij laat tot ontwikkeling, doch reeds in de 16de en 17de eeuwen mochten de krijgsraden zich op kosten van den Lande laten voorlichten door onpartijdige rechtsgeleerden alvorens uitspraak te doen. Van die bevoegdheid werd een ruim gebruik gemaakt.

De „stafjurist” zou eerst veel later zijn intrede doen, al werden de auditeurs niet zelden ook in andere dan krijgsraadszaken door de commandanten geraadpleegd. Als eerste stafjuristen zou men kunnen aanmerken de hoogleraar en de commiezen van Staat (bij de Raad van State) die ten tijde van de Belgische opstand werden toegevoegd aan de Prins van Oranje als opperbevelhebber van het veldleger. Dit was echter een incidentele maatregel.

Vermelden wij volledigheidshalve het feit, dat sinds 1802 de Hoge Militaire Vierschaar voor een derde gedeelte met voor het leven benoemde burger-rechtsgeleerden werd bezet.

Bij gebreke aan enige specialistische opleiding moesten al deze met militaire functies belaste burger-rechtsgeleerden zich zelf in de praktijk bekwamen.

De combinatie „militair tevens jurist” achtte men nog lang ondenkbaar. Hoewel van 1830 tot 1839 ettelijke juristen als vrijwilligers of als schutters in de gelederen hebben gediend en talrijken hunner militair-rechtelijke functies te vervullen kregen, heeft dit niet tot enige maatregel van blijvende aard geleid. Slechts bij de zeemacht, waar de scheepsschrijver, scheepsklerk, later officier van administratie zo nodig als secretaris of als fiscaal bij een scheepsraad of een krijgsraad

moest kunnen optreden, lag dit iets anders. Nog thans voorziet de wet daarin. Vandaar dat, anders dan bij de landmacht het geval was, bij de marine bij de opleiding van de officier van administratie bijzondere aandacht werd geschonken aan het militaire recht. Het is dan ook niet te verwonderen dat bij genoemde categorie van officieren de animo om de universitaire rechtenstudie te ondernemen steeds groot is geweest.

De verdere ontwikkeling speelde zich in enige fasen af. Het begint met enkele officieren van zee- en landmacht die zich in het begin dezer eeuw op eigen initiatief en in hun vrije tijd voor de universitaire examens in de rechten bekwamen. Dan gaat de militaire overheid dergelijke initiatieven steunen en stimuleren. Men heeft minder belangstelling voor de volledige rechtenstudie dan voor een studie van beperkte omvang, globaal omvattende:

- 1e het strafrecht in zijn volle omvang (gewoon en militair, materieel en formeel);
- 2e de beginselen van het internationaal recht;
- 3e enkele onderdelen van het staatsrecht, zoals wetgeving, justitie, defensie;
- 4e hoofdbeginselen van het civiel recht, voor zover die te pas komen bij de toepassing van het strafrecht.

Wie aan de gestelde eisen voldoet, komt in aanmerking voor de stamboek-mutatie „bijzondere kennis: rechtswetenschap”, en voor een toelage. De betrokken minister benoemt speciale examen-commissies onder voorzitterschap van een hoogleraar in het strafrecht. Nog is er geen sprake van universitaire studie, van een examen in universitair verband.

Nu gaan echter ook andere instanties de verdere ontwikkeling bevorderen. In dit verband moet in het bijzonder vermeld worden de Amsterdamse hoogleraar in het strafrecht Prof. Mr. G. A. van Hamel die herhaaldelijk, zowel in zijn kwaliteit van voorzitter van bedoelde examen-commissies alsook, later, als lid van de Tweede Kamer, heeft gewezen op de noodzakelijkheid dat de krijgsmacht zou beschikken over juridisch geschoolde officieren die, niet middels een speciale cursus in militair verband, doch in universitaire opleiding, in het volle universitaire leven en in contact met hoogleraren en medestudenten dienden te worden gevormd. In de derde fase krijgen de daarvoor in aan-

merking komende officieren vrijstelling van andere diensten om zich gedurende enige tijd geheel op de rechtenstudie te kunnen concentreren. Een plan om die studie onder de leiding van de Directeur van de Hogere Krijgsschool te stellen, gaat niet door, doch niet lang daarna (in 1908) stelt de Minister van Marine de gelegenheid open om een cursus van 1½ à 2 jaar aan een universiteit naar keuze te volgen. De landmacht bleef aanvankelijk nog achter maar bij de behandeling van de oorlogsbegrotingen in 1913 en 1914 werd aangedrongen op een soortgelijke oplossing als bij de marine was gevonden.

Een van de punten waarvoor Prof. van Hamel krachtig heeft gestreden was de benoeming van een afzonderlijk universitair docent in het militair recht, althans in het militair straf- en tuchtrecht. Zijn streven werd beloond toen, op 19 april 1916, de Gemeenteraad van Amsterdam besloot tot de instelling van een lectoraat in het militair straf- en strafprocesrecht aan de (toen nog) Gemeentelijke Universiteit. Als lector werd, met ingang van 1 september 1916, benoemd Dr. L. M. Rollin Couquerque, die al vele malen van zijn speciale belangstelling voor, en kennis van het militaire straf- en tuchtrecht blijkt had gegeven. Zo werd de Amsterdamse Universiteit de eerste die haar collegezalen voor het militair recht openstelde, en het lag voor de hand dat sedert talrijke op rijkskosten in de rechten studerende officieren hun studie bij deze universiteit hebben volbracht. De instelling van het lectoraat stelde ook de gewone student in de gelegenheid, desgewenst de colleges in het militair straf- en strafprocesrecht te volgen en in dat vak te worden geëxamineerd als zij het als keuzevak voor het doctoraal-examen mochten kiezen. Burger zowel als militair waren dus met deze nieuwigheid gebaat. De studie ter verkrijging van het getuigschrift „hogere juridische vorming van officieren” is sedert een erkende studiemogelijkheid bij de Universiteit van Amsterdam gebleven, al kon er tengevolge van mobilisatie, oorlog en bezetting gedurende verscheidene jaren geen gebruik van worden gemaakt, en bleef het lectoraat na het eervol ontslag van Dr. Rollin Couquerque, dat hem op zijn verzoek met ingang van 18 september 1939 werd verleend, lange tijd onvervuld, totdat met ingang van 17 september 1956 Mr. H. H. A. de Graaff tot lector werd benoemd.

Tot 1939 toe hebben verschillende officieren van zee- en landmacht de tweejarige cursus in Amsterdam gevolgd. Het is merkwaardig dat deze

officieren, bij slagen voor het speciaal daartoe ingestelde examen, zelden konden worden bestemd voor functies waar de verkregen specialistische kennis in het bijzonder zou kunnen worden benut. Bij de landmacht had men de cursus in het bijzonder nuttig geacht voor die officieren, die als lid van een krijgsraad mochten worden benoemd, maar of men, eenmaal de universiteit verlaten hebbende, bij een krijgsraad kon worden tewerkgesteld hing van vele andere factoren af en was dus volstrekt niet zeker. Het ontbreken van een afzonderlijke militair-juridische organisatie heeft lange tijd een doelmatig gebruik van de door de officieren verkregen rechtskennis verhinderd. Althans bij de landmacht. Zoals reeds gezegd, de in de rechten studerende marine-officieren behoorden grotendeels tot de administratie en bleven dus bij de categorie waaraan van oudsher functies met een juridisch aspect waren toevertrouwd. Een bijzondere plaats gingen de officieren van het Wapen der Koninklijke Marechaussee innemen. In de dertiger jaren ontstond het gebruik, dat nieuw tot genoemd Wapen toetredende officieren in beginsel hun vorming aanvingen met het volgen van de tweejarige studie te Amsterdam. Later zou dit gebruik de aanleiding worden voor de herleving van de Amsterdamse bemoeienis met het militaire recht.

Rest nog, wat de beroepsofficieren van zee- en landmacht betreft, te vermelden dat verschillende hunner op eigen initiatief, op eigen kosten en in vrije tijd de volledige rechtenstudie ondernomen en met succes voltooid hebben. Ook kwam het voor dat officieren de tweejarige studie op rijkskosten benutten om zich het verwerven van de meesters-titel op eigen kracht te vergemakkelijken.

Onder de reserve-officieren bevonden zich steeds ettelijke juristen, die echter gewoonlijk geen bijzondere kennis van het militaire recht hadden. Eerst vrij kort voor 1939 deed de overheid een beroep op diverse academisch-gevormden om als reserve-officier van algemene dienst tot de krijgsmacht toe te treden. Van enige specialistische vorming was eerst tijdens de mobilisatie sprake.

Na de bevrijding kreeg het militair recht, meer dan tevoren ooit het geval was geweest, de aandacht. Men had ervaren dat de krijgsmacht zowel voor de vredes- als voor de oorlogstijd behoefte had aan militair-rechtelijk gespecialiseerde juristen, en dat daarom in de vredes- zowel als in de oorlogsorganisatie van de krijgsmacht een

aantal plaatsen voor dergelijke juristen diende te worden bestemd. Voor de vredesorganisatie zouden deze plaatsen uiteindelijk door beroeps-officiëren moeten worden vervuld. Er moest dus opnieuw gezorgd worden voor een gelegenheid om beroepsofficiëren rechtskundig te vormen. Het korps reserve-officiëren was vele juristen rijk. Voor de oorlogssituatie kwam het er dus op aan, diegenen voor militair-juridische functies te be-stemmen die daarvoor het meest geschikt zouden blijken te zijn en, zo mogelijk, aan dergelijke officieren nog een speciale scholing te geven.

In deze opzet was een tweejarige rechtenstudie voor officieren, zoals die tot 1939 had bestaan, minder geschikt. Immers bij samenwerking tussen beroeps- en reserve-officiëren kon moeilij-k worden aanvaard, dat de reserve-officiëren als volledig afgestudeerden zouden worden ge-leid door beroeps-officiëren zonder volledige scholing. Dus werd besloten dat op rijkskosten beroepsofficiëren in de gelegenheid zouden worden gesteld om de volledige rechtenstudie te verrichten, af te sluiten met het verkrijgen van de meesters-titel. De studieduur werd geleidelij-k verlengd en bedraagt momenteel 5 jaar. Voor zover zij tot de landmacht behoren gaan de af-gestudeerde officieren over naar het dienstvak van de Militair-Juridische Dienst.

Ofschoon studie aan een andere universiteit in beginsel niet uitgesloten werd, voorzag de nieuwe regeling in hoofdzaak in studie aan de Rijks-universiteit te Leiden. Waarom kwam aanvankelij-k Amsterdam niet in aanmerking? Daar waren in de eerste plaats de toenmalige – trouwens nog niet geheel overwonnen – huisvestings- en over-plaatsingsmoeilijkheden. Leiden ligt dicht bij Den Haag, het garnizoen waar een groot deel van de studerenden na het voltooiën van de studie zou kunnen worden geplaatst en van waaruit het contact door de militaire autori-teiten het gemakkelijkste was. De studie werd gefinancierd door het Rijk, en dat gaf enige „prae” aan een rijksuniversiteit boven een gemeentelijke. Deze en enkele andere argumenten waren destijds voldoende, om de keuze op Leiden te doen vallen, en zo gingen de beroepsofficiëren daar studeren. Onderwijs in militair straf- en tuchtrecht werd gegeven door een toegelaten privaats-docent, die voor zijn werkzaamheden een vergoeding van de zijde van het Ministerie van Defensie ontving (1950). In 1963 kreeg het Leids Universiteitsfonds toestemming tot het vestigen van een bijzonder lectoraat in het mili-tair straf- en tuchtrecht, terwijl de Minister van

Defensie aan dit fonds een subsidie toekende om daaruit aan de bijzondere lector een vergoeding te kunnen verstrekken. Het privaats-docentschap nam toen een einde, door het lectoraat kwam beter naar voren dat de docent niet om persoon-lijke redenen, doch ten verzoeken van overheids-instanties zijn taak verrichtte.

In de jaren na 1945 werd op initiatief van de Commandant van het Wapen der Koninklijke Marechaussee ook de juridische vorming van de officieren van dat Wapen weder ter hand ge-nomen. Een eerste idee, om alle marechaussee-officiëren de volledige rechtenstudie te laten volgen, vond weinig instemming. Beter vond men het, de Amsterdamse studie op ongeveer de vorige voet te herstellen. In het kader daarvan werd het bestaande lectoraat opnieuw vervuld, waardoor niet slechts voor de aangewezen marechaussee-officiëren doch ook voor niet-militaire belangstellenden de gelegenheid werd geopend voor het ontvangen van onderwijs in het militair straf- en tuchtrecht en tot het desge-wenst afleggen van examen of tentamen in dit vak.

Al werden de lectoraten te Leiden en te Amster-dam door een en dezelfde persoon vervuld, het bleek allengs dat een meer efficiënte opzet wense-lijk en mogelijk was. Derhalve besloot de Minis-ter van Defensie in 1969 tot een concentratie: bijzondere gevallen daargelaten, zouden in beginsel alle op rijkskosten in de rechten studerende beroepsofficiëren hun studie ver-richten bij de Universiteit van Amsterdam. De keuze werd dit keer o.a. bepaald door de om-standigheid dat bij die universiteit een gewoon (volledig) lectoraat bestond (militair straf- en tuchtrecht en inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht) en dat in het Seminarium voor strafrecht en strafrechtspleging „Van Hamel” (genoemd naar de strafrechtsgeleerde die des-tijds zoveel voor de universitaire juridische vorming van officieren had gedaan) de moge-lijkheden voor de vorming van een militair-juridisch studiecentrum gunstig waren. Voor degenen die hun studie reeds te Leiden hadden aangevangen werden overgangsmaatregelen ge-troffen. Ook de, destijds in Leiden aangevangen post-doctorale studie in het militair straf- en tuchtrecht (in hoofdzaak bestemd voor jonge afgestudeerde juristen die voor eerste oefening in militaire dienst zijn en die men bestemd heeft voor militair-juridische functies) werd naar Amsterdam verplaatst. Van deze centralisatie mag een gunstige ontwik-

keling van de wetenschappelijke beoefening van het militaire recht worden verwacht. In dit kader is de beslissing van Curatoren van de Universiteit van Amsterdam welke onze Vereniging bevoegd verklaarde om in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van die Universiteit een bijzondere leerstoel voor het militaire recht te mogen vestigen, van grote betekenis. Zij betekent niet, dat Amsterdam nu het monopolie zou bezitten van de beoefening van het militaire recht (met voordacht is de beperking tot „militair straf- en tuchtrecht” bij deze leerstoel niet overgenomen) op universitair niveau.

Mogen aan alle universiteiten en hogescholen de hoogleraren en andere docenten in het straf- en strafprocesrecht, in het staatsrecht, het administratief recht en het internationaal publiekrecht hun zorgen over de tot hun ressort behorende delen van het militaire recht blijven uitstrekken. Moge het de Universiteit van Amsterdam ge-

geven zijn dat binnen haar muren zich een militair-juridisch studiecentrum, met een dienstverlenende taak ten behoeve van wetenschap en praktijk kan ontwikkelen.

Naschrift. – In dit beknopte overzicht mag niet onvermeld blijven, dat van 1950-1956 ook aan de Rijksuniversiteit te Groningen het militair straf- en tuchtrecht werd gedoceerd, ingevolge de toelating als privaat-docent van Jhr. Mr. Th. W. van den Bosch.

Voor nadere details omtrent de voorgeschiedenis van het Amsterdamse lectoraat zij verwezen naar het Militair-rechtelijk Tijdschrift, deel XII, blz. 221 en vlg., waar de Openbare Les, door Dr. L. M. Rollin Couquerque op 17 oktober 1916 te Amsterdam gegeven, is afgedrukt en waar verwezen wordt naar ettelijke vindplaatsen in de oudere delen van genoemd tijdschrift.

Eén zwaluw maakt nog geen zomer!

In het eerste nummer van dit tijdschrift¹ schreef ik dat onder de huidige omstandigheden de „balance of terror” het minst slechte middel was om de vrede te handhaven; ik stelde daar overigens wel tegenover dat men zo gauw mogelijk weer van dit middel af moet en wel zodra er een andere – minder gevaarlijke – basis voor de vrede gelegd zou zijn.

In november 1969 had ik de gelegenheid hierop nog wat nader in te gaan²; dit was daarom van belang omdat de vraag gesteld kon worden of deze evenwichtssituatie wel eeuwig zou duren. Ik meende dat deze vraag terecht gesteld werd en wel op grond van het volgende. Het staat vast – aldus redeneerde ik – dat in de maatschappij van de toekomst cultuur en normen sterk zullen verschillen van die van vandaag. . . . Mensen die met de toekomst te maken hebben (b.v. de *jongeren* van vandaag) zijn gewoonlijk bij deze veranderingen betrokken. . . . de veranderingen worden heviger en ze zullen misschien niet kunnen worden tegengehouden. . . . in het kader van deze veranderingen geloven vele *jongeren* dat oorlog in de toekomst voorkomen kan worden, mits thans de zaak maar anders aangepakt wordt en o.a. de oorlogsvoorbereiding wordt beëindigd. . . . deze jongeren verwerpen de verdediging van het land door *dienstplicht* te weigeren, door zich tegen de Nato en tegen regeringsuitgaven t.b.v. defensie te verzetten.

Alhoewel ik enige wegen aangaf om zo mogelijk deze ontwikkeling althans enigermate „bij te sturen” en ik moest toegeven dat een dergelijke ontwikkeling ook achter het IJzeren Gordijn ge-

signaleerd wordt, was mijn conclusie dat deze gang van zaken er weleens toe kon leiden dat de evenwichtssituatie zou worden verstoord.

Ik stelde daarom n.a.v. dit evenwicht en de tijdsduur daarvan:

„het is een soort intermezzo – laten we ’t vergelijken met een uitstel van executie – en we moeten deze gewonnen tijd gebruiken om een betere oplossing te vinden om de vrede te handhaven”.

Als mogelijke oplossing wees ik toen o.a. op het volgende:

„Allereerst moeten we onze uiterste best doen om zo spoedig mogelijk betere wegen te vinden om de vrede te handhaven. Dat kost tijd; dat kost geld; dat betekent studie; dat betekent meer communicatie met de landen achter het IJzeren Gordijn en dat betekent ook meer risico nemen”.

De ontwikkelingen welke de laatste tijd plaats gehad hebben, geven mij aanleiding nader op deze opmerking terug te komen, weliswaar met de beperking welke ik als „hoofd” boven deze – uiteraard summier – studie plaatste, n.l. één zwaluw maakt nog geen zomer”!

I. De nucleaire balans

Allereerst zijn daar dan de Strategic Arms Limitation Talks tussen de Verenigde Staten en Sovjet Rusland (USSR) welke onze aandacht vragen. Zonder op details in te gaan, kan gesteld worden dat nu door de technische ontwikkeling – dus niet door sociale of andere ontwikkelingen – de „balans” verstoord dreigt te worden. Wat is n.l. het geval? Afweerwapens tegen missiles kunnen, mits in voldoende aantal om steden opgebouwd, de indruk geven dat de bouwer het effect van een eventuele tegenaanval wil reduceren. Hierdoor kan bij de bouwer de gedachte

¹ „De militair en de vredesbeweging een schijnbare tegenstelling” Mars in Cathedra nr. 1, 1969.

² International Air Force Officers Christian Moral Leadership Conference 1969. Zie Kernvraag febr. 1970, pag. 32 e.v.

post vatten, dat hij zich wel een „first strike” kan permitteren; hij denkt immers de gevolgen van de tegenaanval voldoende te kunnen inperken. Door de uitvinding en bouw van de afweerwapens kan dus de balans verstoord worden en kan de drang naar de „first strike” groter worden. Daarnaast zijn de meerkoppige raketten ontwikkeld, waarmee men o.a. gordels van deze afweerwapens zou kunnen doorbreken. Uit de literatuur krijgt men de indruk dat men door luchtfotografie op redelijke wijze kan vaststellen hoeveel missiles afgeschoten kunnen worden, maar het is de vraag of men – nu na de uitvinding en bouw van dit wapentuig – langs deze weg ook nog kan vaststellen hoeveel raketkoppen het betreft; men spreekt van mogelijkheden van 1,7 of 12 waterstofbommen, hetgeen nogal een verschil maakt.

Zonder meer zou de enige remedie tegen deze uitvindingen zijn, om aan beide zijden te proberen een nieuwe balans na te jagen door steeds betere bescherming der steden met afweerwapens en door vergroting van het bezit aan meerkoppige raketten. Een en ander zou dan wel weer tot een balans kunnen leiden, maar ten koste van formidabele financiële investeringen; terwijl in de overgangperiode de situatie labiel zou zijn dan nu. Beide partijen, van deze ontwikkeling overtuigd zijnde, bleken bereid om gezamenlijk over deze problemen te spreken (z.g. Salt's) en wel in Helsinki (jaarwisseling 1969/70), in Wenen (april-juli 1970) en vermoedelijk over enige tijd weer in Helsinki. Over het resultaat van deze besprekingen is nog niet veel uitgelekt. Naar aanleiding van het feit dat de Amerikaanse vertegenwoordiger Smith in Washington rapport kwam uitbrengen over de besprekingen te Wenen, meldde men in juni¹ dat men te Washington hierin een bevestiging vindt van de indruk dat de Russen en Amerikanen, zo nog geen akkoord, dan toch een stadium hebben bereikt waarin zij elkaar concrete voorstellen kunnen doen.

Een maand later² meldt dezelfde bron . . . . „maar tegelijkertijd hoort men uit Salt-kringen, dat bij de onderhandelingen een verrassend goede vooruitgang is geboekt” en . . . . „Er is (dus) sprake van communicatie op brede basis . . . .” en van vertrouwen in het bereiken van een akkoord. Een en ander wekt de indruk

dat beide partijen het nuttig vinden om te blijven streven het evenwicht te handhaven. Velen zullen dit toejuichen; er zijn ook mensen die stellen dat een dergelijk evenwicht de USSR welgevallig zou zijn. Hierbij gaat men van de gedachte uit dat de USSR ongeveer de redering zou volgen: „in de balanssituatie wordt niet tot nucleaire actie overgegaan en kunnen wij met een conventioneel lokaal overwicht onze gang gaan”.

II. Boedapester verklaring (de conventionele troepen).

Ook kwam midden 1970 het vraagstuk van de troepenvermindering in Europa weer in de belangstelling te staan; een en ander in het kader van de organisatie van een Europese veiligheidsconferentie, waarover ook in de Atlantische Raad in december 1969 al gesproken was. Een der knelpunten was de aanwezigheid van USA en Canada bij een dergelijke conferentie; in juli 1970 gaven de Warschaupactlanden echter te kennen dat zij tegen de aanwezigheid van beide landen bij de conferentie geen bezwaren meer hadden.

Enkele kanttekeningen zijn hier niet overbodig:

1. Een dergelijke conferentie zou de sterkte der West-Europese conventionele strijdmacht in de toekomst wel eens meer kunnen binden aan het politiek gewenste dan aan het militair noodzakelijke, m.a.w. deze sterkte kan inzet bij de toenaderingspolitiek worden.
2. In het algemeen wordt, wanneer over een vermindering/verzwakking van de Westerse troepenmacht in Europa gesproken wordt, dit direct gekoppeld aan een verlaging van de atoomdrempel. Dit laatste wordt dan uitgelegd als een „nadelig gevolg” alleen voor het Westen; ik vraag me echter af of de gevolgen ook niet nadelig zijn voor de Oostelijke landen, want zij zullen dan mogelijk eerder met atoomwapens bestookt worden.
3. De druk op de regering van de USA om de troepenmacht in Europa te verminderen, wordt steeds sterker. Het is niet uitgesloten, dat naast financieel technische redenen ook de opvattingen van de jeugd hierbij een rol spelen. Daarnaast schijnt men overigens in de kringen van de Amerikaanse president ervan overtuigd te raken, dat de troepen welke in noodgeval uit Amerika naar Europa

¹ N.R.C. 24/6/70.

² N.R.C. 15/7/70.

; overgebracht moeten worden wel op tijd zullen komen om hun gewicht in de schaal te leggen.

De vredesconferentie is nog niet begonnen en heeft dus nog geen resultaat geboekt; maar men wil praten en van westelijke zijde worden reeds suggesties gedaan en alternatieven genoemd.¹

III. Bilaterale contacten tussen Oost en West

Door velen worden de economische contacten welke thans reeds tussen de landen aan weerszijden van het IJzeren Gordijn bestaan, onvoldoende in het geheel betrokken. Afgezien van de handel tussen de beide Duitslanden (ca. 3,5 miljard DM per jaar) lopen er nog vele andere transacties en zijn er nog andere vormen van contact. Om een indruk van de transacties te krijgen wil ik me tot enkele voorbeelden beperken, n.l. de in het begin van dit jaar afgesloten aardgasovereenkomst waarbij van particuliere West-Duitse zijde aardgasbuizen op crediet geleverd worden aan Rusland, dat vanaf 1973 aardgas uit Noord-Siberië zal leveren als tegenprestatie. Het geheel betreft een transactie van 1,2 à 1,5 miljard DM.

Een tweede voorbeeld is ook de melding van 42 samenwerkingsovereenkomsten gesloten tussen de B.R.D. en Hongarije in één jaar². Andere vormen van contact vindt men b.v. in symposia welke grote Westerse concerns houden voor vakmensen uit de Oost-Europese landen. Deze symposia worden soms achter het IJzeren Gordijn gehouden, soms er voor. Het is duidelijk dat deze ontwikkeling de communicatie met de landen aan weerszijden van het IJzeren Gordijn sterk bevordert. Naast deze economische contacten bestaan de politieke contacten. Het is misschien verantwoord om te zeggen dat de politieke contacten de economische contacten volgen.

Reeds kort na de ministersconferentie van Oost-Europese landen te Moskou wordt duidelijk³, dat niet alleen Polen, maar ook andere landen het groene licht gekregen hadden voor bilaterale onderhandelingen met het Westen, d.w.z. met de Bundes Republik Deutschland.

¹ Der Spiegel 6 juli 1970 en Adelbert Weinstein. Frank. Allg. 17/7/70.

² Frank. Allg. 5/6/70.

³ Frank. Allg. 12/12/69.

Deze weg was door Bonn geopend door zowel het non-proliferatie verdrag te ondertekenen als door zich bereid te verklaren tot het sluiten van overeenkomsten met landen achter het IJzeren Gordijn om geen geweld tegen elkaar te gebruiken. Hiermee bereikte Bonn tevens dat als deze uitgestoken hand door b.v. Polen en Tsjecho-Slowakije geaccepteerd zou worden, de regering van Oost-Duitsland moeilijk kan blijven hameren op revanchistische en imperialistische bedoelingen bij de Bondsrepubliek.

In dit verband is het nuttig te wijzen op de in Leningrad gevoerde gesprekken tussen de z.g. Bergedorfer Kreis (in 1961 gevormd door een Duitse industrieel) en het Russische Vredescomité over de relatie „Oost-West”. De conclusie was o.a.⁴ dat de vertegenwoordigers der Oost-Europese landen niet meer dezelfde uniforme taal spraken als vroeger en dat Oost-Duitsland door zijn extreme houding mogelijk bezig is zich te isoleren. In juli l.l. zagen we enig resultaat van het groene licht. De regeringen van West-Duitsland en de Sovjet-Unie zijn toen overeengekomen op 27 juli onderhandelingen te beginnen over het sluiten van een niet-aanvalsverdrag. De West-Duitse minister Scheel ging voor deze gelegenheid naar de Russische hoofdstad. Bij zijn vertrek had minister Scheel opgemerkt: „De jeugd in Oost en West wenst terecht, dat ondanks scheidende politieke systemen een stap op de weg naar verzoening wordt gedaan”. Ik geloof dat het goed is deze opmerking te zien in het licht van mijn boven geciteerd betoog over de jongeren en hun gedachten over het vraagstuk van de oorlog.

Het vermoedelijke doel van deze gesprekken is het normaliseren van de feitelijke toestand in Europa, het afstand doen van dreigen met of gebruik van geweld e.d.

Enige dagen voor het vertrek van minister Scheel waren reeds analoge besprekingen met Polen begonnen.

Dat zulke besprekingen niet altijd even gemakkelijk verlopen en vaak lang zullen duren blijkt uit het feit dat men sprak van „na acht maanden durende onderhandelingen, die meermalen dreigden vast te lopen”. Maar het resultaat was tenslotte dat bij de officiële ontmoeting tussen de ministers van de Bondsrepubliek en Polen snel tot zaken kon worden gekomen.

⁴ Die Zeit 26/6/70 Marion Dönkoff en Theo Sommer.

Voorbarige conclusies

Deze ontwikkelingen zouden door sommigen aangeduid kunnen worden als indicaties voor een ontspanning tussen Oost en West. Hiertegenover kunnen anderen dan weer stellen dat Rusland thans wel tot deze houding gedwongen is als gevolg van de slechtere verhouding met China; in dit kader kan men dan ook suggereren dat Rusland bereid is Egypte – althans tot op zekere hoogte – te steunen in ruil voor doorvaartmogelijkheden in het Suezkanaal om zo een betere verbinding te krijgen tussen zijn Zwarte Zee vloot en zijn Pacific vloot, met het doel hetzij China te omvatten, hetzij de Perzische golf en de oliebronnen aldaar in zijn macht te krijgen c.q. af te kunnen sluiten van de Westerse wereld.

Voorzichtige conclusies

Zonder mij nu verder te verdiepen in voorbarige conclusies, meen ik toch dat het wel mogelijk is voorzichtig enige conclusies te kunnen trekken, n.l.:

- De bestaande blokvorming (Nato-landen – Warschaupactlanden) heeft niet geleid tot een verstarring; het blijkt, dat men – althans onder de huidige omstandigheden – van beide zijden bereid is om hetzij als blok, hetzij bilateraal met elkaar te spreken over zaken van gezamenlijk belang;

- de stabiliteit en het niveau van de nucleaire balans blijken zaken te zijn van dusdanig gezamenlijk belang, dat de twee grote tegenstanders bereid zijn – ter voorkoming van het verstoren van de stabiliteit – met elkaar overleg te plegen;

- de Oost- en Westzijde in Europa kan misschien de omvang van de conventionele troepen van thans ook van dusdanig gezamenlijk belang blijken te zijn, dat ook dit onderwerp van gesprek tussen Oost en West kan worden; de sterkte van deze troepen kan dan inzet van de toenaderingspolitiek worden;

- het volume van de bilaterale handel en van culturele uitwisseling tussen landen van het Oostblok en landen van het Westblok blijken van voldoende belang te zijn om tot bilaterale besprekingen en overeenkomsten te komen; besprekingen die dan vaak een ouverture vormen voor politieke contacten;

- het is niet uitgesloten, dat de jeugd zowel aan de Oost- als aan de Westzijde invloed heeft gehad op de bereidheid om tot praten te komen.

Ik geloof, dat deze conclusies niet voorbarig zijn en voorlopig van voldoende belang om gesignaleerd te worden.

Beter ten halve gekeerd, dan ten hele gedwaald

De doelstelling van de Nederlandse krijgsmacht vindt haar grondslag in de deelneming aan enig bondgenootschappelijk samengaan, dat de beste waarborgen biedt voor de instandhouding van ons staatkundig en economisch bestel zoals wij dat beleven en zoals dat in onze wetgeving verankerd is.

Het bondgenootschappelijk samengaan kan van karakter veranderen, alsook van samenstelling. De wereldpolitieke situatie zal hiertoe bepalend zijn.

Het bondgenootschappelijk samengaan doet wederzijds rechten en verplichtingen ontstaan, zonder dat deze – althans tot nog toe – ultimatief van aard zijn.

Toch zou een ten dele ultimatief bondgenootschap de effectiviteit van de samenwerkende krijgsmachten aanzienlijk ten goede komen. Daartoe dient voor het nader te noemen deel „zakelijke verplichtingen” een methode van sancties te worden ontwikkeld, welke in privaatrechtelijke overeenkomsten algemeen aanvaard is.

Bondgenootschappelijke overeenkomsten, gebaseerd op de wereldsituatie van gisteren, leiden tot bloedarmoede als gevolg van het verzwakken of zelfs van het wegvallen van het geloof in de betekenis van de overeenkomst.

De bondgenootschappelijke overeenkomst zou om die reden een verplichte tweejaarlijkse herzieningsclausule voor wat aangaat de preambule dienen te behelzen, voorts van onbeperkte duur moeten zijn, met opzegtermijn van tenminste vier jaren.

In geval één of meer partijen enige in de overeenkomst neergelegde zakelijke verplichting niet nakomt (nakomen) zal eindoordeel op basis van arbitrage plaats dienen te vinden. De arbitraire uitspraak is bindend voor alle partijen.

De arbiters waren te vinden in landen welke dezelfde geestelijke signatuur hebben als de verdragspartners, doch welke niet door cq. in een andere soortgelijke bondgenootschappelijke overeenkomst gebonden zijn.

Een dergelijke bondgenootschappelijke overeenkomst heeft slechts dan kans van slagen, indien de zakelijke verplichtingen zo gelimiteerd mogelijk worden gesteld.

Naast de zakelijke verplichtingen zullen – gezien de preambule – algemene richtlijnen onontbeerlijk zijn, zij zullen de zakelijke verplichtingen dienen vooraf te gaan en zullen uiteraard niet aan arbitrage onderworpen kunnen zijn.

De *algemene* richtlijnen zullen uitspraken dienen te behelzen m.b.t.:

- de wederzijdse inzet van de strijdkrachten ingeval van een aanval door derden op een of meer van de verdragsluitende partijen;
- de inzet van nucleaire strijdmiddelen;
- het operationele plan, ieders deel daarin, vraagstukken van bevelvoering;
- de rapportage.

De *zakelijke* verplichtingen zullen betrekking hebben op:

- de minimale personeelsinzet; uitgedrukt in een percentage van de bevolkingssterkte;
- de aanschaffingen van materieel met de daaraan verbonden economische compensatie;
- de wederzijdse logistieke hulp en ondersteuning;
- de minimale bijdrage, uitgedrukt in een percentage van het bruto nationale inkomen voor materieelinvesteringen, onderhoud daarin *niet* begrepen;
- de minimale bijdrage, uitgedrukt in een per-

centage van het bruto nationale inkomen voor militaire researchdoeleinden.

Een dergelijke overeenkomst eist zorgvuldige formulering. De zakelijke verplichtingen zijn nader uitgewerkt, zonder uitputtend te zijn.

De rapportage zal met grote zorgvuldigheid en exactheid dienen te worden opgesteld en controleerbaar moeten zijn. Indien de rapportage onzorgvuldig en/of inexact is en controle niet wordt aanvaard, geraken wij in dezelfde situatie als thans.

Goochelen met cijfers, oncontroleerbare redeneringen en reдеgevingen, brengen een gemeenschappelijke defensie geen stap verder en geven een streng zakelijk gebeuren het odium van onzakelijkheid, hetgeen „in politicis” veelal niet ongebruikelijk is.

In het volgende wordt uitgegaan van een aldus gemeenschappelijk geregelde defensie, echter met dien verstande, dat wanneer de zakelijke verplichtingen door de leden van het bondgenootschap niet worden aanvaard, zij nationaal onverkort *de* grondslag zullen vormen voor de Nederlandse defensie.

Uitgaande van deze praemisse is het goed thans na te gaan hoe de Nederlandse defensie dient te zijn samengesteld en hoe zij dient te worden bestuurd.

In hoeverre samenstelling en bestuur kunnen worden gedekt met de begrippen coördinatie, integratie en unificatie, behoeft geen belemmering voor een uiteenzetting ten principale te zijn, indien centralisatie en decentralisatie daaraan tenminste mogen worden toegevoegd.

Overigens zijn al deze begrippen niet alleen rekbaar, maar tevens in hun betekenis veranderlijk en daarom ondoorzichtig.

Bij een bespreking van samenstelling en bestuur kunnen maatschappelijke en technische veranderingen in onze samenleving niet buiten beschouwing blijven.

De maatschappelijke verandering lijkt zich het sterkst uit te spreken in de weezin tegen iedere hiërarchie, welke zich op andere overwegingen baseert dan op die van geestelijk cultureel overwicht en in de behoefte tot inspraak, dus tot uitleg, verklaring en medezeggenschap.

De technische veranderingen hebben voornamelijk betrekking op de sterke relativering van het mogelijke.

Dat met een dergelijke korte, zeker onvolledige samenvatting het maatschappelijk patroon ver-

klaard zou zijn, is vanzelfsprekend onjuist. Voor het in ieder opzicht „up-to-date” houden van het defensie-apparaat is het onafwendbaar noodzakelijk de veranderingen voortdurend nauwlettend in het oog te houden en zich te realiseren wanneer van een overigens niet te stuiten ontwikkeling wordt afgeweken.

Het is heel traditioneel te betogen dat de samenstelling van de Nederlandse deel-defensie driedig moet zijn.

Zulks zonder meer als uitgangspunt te nemen betekent zich prealabel te conformeren aan die traditie en aan degenen, die zich hebben weten te handhaven, veelal ten koste – niet alleen van elkaar – maar meer nog ten koste van de effectiviteit van de defensie als geheel.

Zulks impliceert een keuze op andere – modernere – basis waartoe de methoden van operations research ons heel wat verder kunnen brengen. Tal van niet of slechts ten dele in het geding gebrachte factoren zullen in een op te stellen analyse hun invloed doen gelden.

En daarin mogen traditie, sentiment, politieke overtuiging elk hun eigen rol spelen, maar zij zullen een onderdeel vormen van o.m.:

- de (veronderstelde) objectieve behoeften in enig bondgenootschappelijk verband;
- het aanwezige potentieel in mensen en middelen;
- de (resterende) nationale taken;
- de maximale mogelijkheden van financiering;
- de maximale waarborgen voor efficient beheer;
- de veronderstelde invloed van moderne ontwikkelingen (bv. bewapende ruimtevoertuigen, verkennings satellieten);
- de kwalitatief beste voorbereiding van uit de defensie wegvloeiende arbeidskrachten, gezien in het licht van de zich ontwikkelende arbeidsmarkt;
- de eigenheden van het Nederlandse volk;
- de invloed op de geestelijke en lichamelijke ontwikkeling;
- het probleem der afvloeiing ingeval enig krijgsmachtdeel zou worden opgeheven;
- de betekenis in positieve en negatieve zin van de dienstplicht, en van ongetwijfeld nog vele andere factoren.

De opgesomde factoren vereisen bovendien veel nauwkeuriger omschrijving dan hiervoor weergegeven, wil het een team van o.m. operations-research deskundigen mogelijk zijn een dergelijke taak tot een goed einde te brengen.

De analyse zal met gevarieerde puntenwaardering aan de hand van ver doorgevoerde enquêtes dienen plaats te vinden.

Zelfs zonder dat in de Nederlandse defensie zulke ingrijpende maatregelen zouden worden getroffen, zou een dergelijk onderzoek hoogst verhelderend kunnen zijn voor al degenen, die zich hun maatschappelijk gedrag tegenover een zoveelomvattend probleem bewust trachten te zijn.

Het Bestuur van de Nederlandse defensie wordt slechts nominaal beïnvloed door het feit of er drie, of twee onderdelen, dan wel één onderdeel zullen cq. zal bestaan.

Doel van het bestuur kan slechts zijn met zo gering mogelijke kosten een zo efficiënt mogelijk bewind te voeren.

Daartoe kan een bondgenootschappelijke overeenkomst met een aantal zakelijke verplichtingen een hechte basis vormen.

Immers zijn in deze zakelijke verplichtingen het percentage van het bruto nationaal product, dat jaarlijks, cq. per planperiode voor investeringen dient te worden aangewend en het percentage van de bevolking, dat in de deeldefensie jaarlijks dient te worden ingezet, vastgelegd, dan zal binnen het totale financiële beleid van de regering met deze zakelijke factoren ten volle rekening moeten worden gehouden en zal daarop het jaarbedrag voor personeels-, onderhouds-, oefenings-, opleidings- en overheadlasten te zijn afgestemd.

Zulks stelt het Bestuur van de defensie voor een totaal gewijzigde problematiek. Is tot nog toe het investeringsbedrag een steeds moeilijker te handhaven sluitpost binnen een gefixeerd defensieplafond, waarin alle niet-investeringskosten een steeds voornamer rol spelen, in de gewijzigde opzet zullen de niet-investeringskosten zich binnen enig gefixeerd plafond moeten aanpassen aan het zakelijk bij overeenkomst aanvaarde, investeringspercentage en rekening houden met het percentage van de personeelsinbreng.

Een dergelijke opzet leidt naar een centraal financieel beheer, dat nauw met het aanschaffingsbeleid en het rechtspositionele beleid is verbonden. De daarop af te stemmen bestuursstructuur tendert naar een enkelvoudige politieke verantwoordelijkheid voor het gehele defensieapparaat, ondersteund door een zeer beperkte staf van hoogwaardige deskundigen op militair-, personeels-, technisch-, economisch-, juridisch- en financieel terrein en voorts voorzien

van een geautomatiseerd rapportagesysteem, waarin onmiddellijke bijsturingsmogelijkheid primair dient te worden gesteld.

Deze overwegingen leiden tot een topstructuur van één minister zonder staatssecretarissen met een staf van zes directeuren-generaal (hieronder de militaire top-deskundigen begrepen), ieder met ten hoogste zes medewerkers, een rekencentrum met een totaal-bemanning van 50 personen en een administratieve staf (steno-grafen, verbindingen, reproductie, verzending) van niet meer dan 30 personen.

Het ministerie in engere zin zal niet meer dan 100 personen omvatten, met daaraan verbonden een rekencentrum met een bemanning van 50 personen.

Alle zogenaamde ministeriële afdelingen zullen als service-afdelingen naar de verticaal georganiseerde onderdelen van de totale strijdmacht (welke en hoevele er dit in de toekomst ook mogen zijn!) worden overgebracht.

Zij zullen, evenmin als de strijdmachtonderdelen zelve, geen enkele functie vervullen in het nationale en internationale politieke beleid. Zij kunnen daarin desgevraagd een adviserende rol vervullen en hebben een volstrekte verantwoordingsplicht aan de beleidsvormende topstructuur.

De taken van de directeuren-generaal bestaan uit het samenstellen van door de minister vast te stellen beleidsrichtlijnen binnen eigen ressort van taakopdracht en deskundigheid en de controlerende en inspecterende taak, dat deze richtlijnen door de strijkrachtdelen worden gevolgd en de door de chefs dier strijkrachtdelen uitgevaardigde bevelen en instructies daarmee niet in tegenspraak zijn.

De minister vormt met de zes directeuren-generaal de Raad van Bestuur; de minister is President van de Raad en bezit het vetorecht in verband met zijn politieke verantwoordelijkheid tegenover de Staten-generaal.

In deze opzet is het beleid in de defensie strikt horizontaal en is de uitvoering strikt verticaal georganiseerd.

Iedere tegenstrijdigheid en duplicatie in beleidsdirectieven is daarmee voorkomen, terwijl nationaal-interdepartementaal en internationaal een centraal geleide onderhandelingspositie is opgebouwd.

De verticale organisatie van de uitvoering beklemt oont het onderdeel zijn van een militair bondgenootschap, waarin gedurende oefeningen in vreedstijd en bij de inzet van strijkrachten

in oorlogstijd het internationale bevelhebberschap volledig tot gelding kan komen.

De minister maakt deel uit van de Internationale Raad van Toezicht op de naleving van het bondgenootschap.

De „Raad van Bestuur” biedt alle waarborgen voor de vereiste coördinatie. De Raad zal integratiebevorderend optreden voor al die taken, die na analyse op elkander aansluitbaar blijken te zijn. De Raad zal unificatie nastreven in alle gevallen van gelijk en gelijkvormig niveau indien de doelmatigheid daarmede wordt gediend en de uitvoerende taken van de strijdkrachten daardoor in strikt objectieve zin niet worden belemmerd.

De eenheid in beleid vereist centralisatie, de uitvoering gepaste—doch zover mogelijk gaande—decentralisatie tot diep in de verticale hiërarchie. De aan de civiele departementen eigen structuur van het secretaris-generaalschap past in de weergegeven vormgeving niet, hetgeen overigens niet impliceert dat de minister niet over een directie-secretaris met uitzonderlijke gaven de beschikking dient te hebben.

De taken van ieder der directeuren-generaal nader beziende, leiden tot het volgende:

a. De directeur-generaal voor militaire zaken zal, met de hoogste militaire rang bekleed, en bij voorkeur gevormd zijnde in hoge staffuncties bij *alle* strijdkrachtonderdelen, tot taak hebben de richtlijnen voor operationele deelplannen, gebaseerd op het totale bondgenootschappelijke plan, op te stellen.

Samenwerking daarin met de bevelhebbers der strijdkrachtonderdelen zal onontbeerlijk zijn. Hij treedt op als voorzitter van de Raad van nationale bevelhebbers en heeft in deze raad het recht van veto.

In zijn taakuitoefening zal hij voor wat betreft de operationele wapenkeuze en het vereiste operationele oefeningspatroon o.m. gebruik maken van de methoden van operations-research. Hij inspecteert de onderdelen van de strijdkrachten en brengt nationale evaluatierapporten uit over gehouden internationale oefeningen.

Hij neemt deel aan het overleg, de herwaardering en de revisie van de bondgenootschappelijke operationele plannen.

b. De directeur-generaal voor personeelszaken zal bij voorkeur een opper- of vlagofficier zijn, die via langdurige stages bij de onderdelen van de krijgsmacht, geacht kan worden de vereisten voor militair- en burger personeel voor de krijgs-

macht als geheel te kennen. Diepgaande kennis van het arbeidsrecht, van arbeidsverhoudingen, van beloningsstelsels, van arbeidsanalyse, van sociale wetgeving, van opleidings- en onderwijsmethodieken, van statistiek en longterm-planning, welke kennis hij zich door externe studies zal hebben verworven, is onmisbaar om hem in staat te stellen die directieven aan de uitvoerende diensten te geven, welke het die diensten mogelijk maakt opleidings-, indelings-, bevorderings- en afvloeiings maatregelen op verantwoorde wijze te treffen.

Hij zal een rapportagesysteem opbouwen dat afwijkingen van betekenis onmiddellijk signaleert en hem daardoor in staat stelt op ieder moment bij te sturen. Hij treedt op als voorzitter van de Vergadering van personeelschefs van de uitvoerende diensten en heeft daarin het recht van veto. Hij onderhoudt regelmatig contact met de burgerlijk-departementale diensten, speciaal belast met rechtspositionele- en arbeidsverhoudingen — regelende taken, met de verbonden van werknemers en met de vakbeweging. Hij regelt in beginsel de godsdienstige, de medische en sociale diensten van de onderdelen van de krijgsmacht en heeft daartoe o.m. de beschikking over de vereiste deskundigheid in zijn staf. De uitvoering van ieder dezer diensten wordt opgedragen aan telkens één onderdeel van de krijgsmacht.

Hij is gerechtigd van deskundigen uit de uitvoerende diensten gebruik te maken voor het ontwerpen van passende voorschriften.

Hij neemt deel aan internationaal overleg voorzover zaken zijn ressort betreffende aan de orde komen en is verantwoordelijk voor de uitvoering van de zakelijke verplichting terzake van de personeelsinzet, als genoemd in het bondgenootschappelijk verdrag.

c. De directeur-generaal voor de techniek zal vlagofficier of opperofficier zijn en zal in de materieelsector van de onderdelen der strijdkrachten langdurige stages hebben doorlopen.

Hij dient de logistieke behoeften van de krijgsmachtdelen te kennen en zal ze in hun samenhang bezien en vaststellen. Hij dient als electronisch ingenieur aan een van de Technische Hogescholen te zijn afgestudeerd met specialisatie in bedrijfskunde en operations-research; de hem toegevoegde staf zal specialisaties op scheepsbouwkundig, aerodynamisch en werktuigbouwkundig terrein dienen te omvatten. Hij dient diepgaande kennis te bezitten m.b.t. voorraad beheer,

„stock-control” en de wijze waarop de goederen beweging en de goederenbehandeling na analyse met automatische hulpmiddelen kan worden gestuurd en bijgestuurd. Hij bouwt een rapportagesysteem op basis van „management bij exception” op.

Hij stelt de algemene aanschaffingsvoorwaarden vast, waarop de uitvoerende diensten handelend kunnen optreden, ervoor zorg dragende, dat de integratie door toevoeging van materieelgroepen aan telkens één van de onderdelen der strijdkrachten volledig tot zijn recht komt.

Hij doet voorstellen m.b.t. de economische compensaties, als genoemd in het bondgenootschappelijk verdrag.

Hij bepaalt waar, door wie en in welke prioriteiten militaire research zal worden gepleegd en bewaakt daartoe de bondgenootschappelijke bepaling. Hij presideert de vergadering van materieelchefs en heeft in die vergaderingen het recht van veto.

d. De directeur-generaal voor de econometrie zal bij voorkeur een niet-militair zijn, die niettemin door langdurige stages zodanig inzicht in militaire aangelegenheden heeft verkregen, dat de hoogste militairen in hem een volwaardig partner kunnen zien. Hij zal afgestudeerd dienen te zijn in de economische wetenschappen met als hoofdvak econometrie en zal langdurige ervaring dienen te hebben opgedaan in die landen van het bondgenootschappelijk verdrag, die econometrische toepassingen o.m. op het gebied der wapenkeuze, der opleidingen, der oefenmogelijkheden volledig beheersen; grondige kennis van operations research en van statistiek zal noodzakelijk zijn om hem zijn taak volwaardig te kunnen doen uitoefenen. Hij zal over tal van specialisten in de onderdelen van de krijgsmacht dienen te beschikken.

Hij zal toezichthoudend optreden t.a.v. het rekencentrum en op de wijze waarop het centrum met de satelliet-rekencentra van de onderdelen van de krijgsmacht zal opereren.

Hij is daarbij in hoogste instantie verantwoordelijk voor de analyses welke aan de verwerking in de rekencentra voorafgaan.

Hij stelt de methoden van samenwerking en de wijze van rapportage vast en draagt er zorg voor dat geen gegevens meer dan éénmaal worden geregistreerd; wie op welke tijdstippen toegang tot de gegevens hebben en hoe de bijsturing door de hoogste leiding dient plaats te vinden.

Hij vormt met de andere directeuren-generaal

en de bevelhebbers een stuurgroep voor de automatische verwerking van *alle* relevante gegevens in vredes- en oorlogstijd. Hij zit deze stuurgroep voor.

e. De directeur-generaal voor juridische zaken zal bij voorkeur een niet-militair zijn, die door langdurige stages een grondig inzicht heeft verkregen in de militaire verhoudingen. Hij zal het doctoraal examen in de rechtswetenschappen dienen te hebben afgelegd, tenminste zesjarige praktijk te hebben opgedaan als maat van een gerenommeerd Nederlands advocatenkantoor en bij voorkeur zijn gepromoveerd op een onderwerp van internationaal recht.

Hij is verantwoordelijk voor de juridische vormgeving op publiek,- privaat- en internationaal rechtelijk gebied van alle aangelegenheden de krijgsmacht betreffende en heeft uit dien hoofde het hoogste toezicht op de legaliteit en de vormgeving van alle militaire voorschriften.

Hij zal daartoe in ruime mate op de praktische steun moeten kunnen rekenen van talrijke juridische specialisten bij de onderdelen der krijgsmacht en deze leiding moeten geven bij het verrichten van hun deeltaak.

f. De directeur-generaal voor de financiële aangelegenheden zal nimmer een militair kunnen zijn, echter door langdurige stages bij de onderdelen der krijgsmacht diepgaand inzicht moeten hebben verworven in de noden van de krijgsmacht. Hij zal in het bijzonder op het terrein van de materieel-keuze in nauwe samenwerking met de directeuren-generaal voor de econometrie en die voor de technische aangelegenheden de doelmatigheid van in het voornemen liggende aanschaffingen moeten kunnen beoordelen en de goedkeuring daarvan binnen de termen van het budget voor zijn verantwoording nemen. Hij is voorts verantwoordelijk voor de economische compensaties.

Hij stelt het periodieke budget op en draagt zorg voor een doelmatige budgettering van de onderdelen der krijgsmacht en houdt daarop toezicht door het uitoefenen, cq. doen uitoefenen van de vereiste controles.

Hij dient ter juiste vervulling van zijn taak afgestudeerd te zijn in de economische wetenschappen met als hoofdvak „bedrijfseconomie”. Hij dient gedurende tenminste vijf jaren een belangrijke financiële functie bij een zeer groot bedrijf te hebben vervuld. Hij regelt de financiële rapportage op basis van de, door het Rijk gel-

dende kamerale boekhouding, doch is gehouden daarnaast voor de gehele krijgsmacht een zodanige bedrijfsboekhouding op te stellen, dat in alle onderdelen het gewenste financiële inzicht be- cq. ontstaat. Hij bereidt de rapportage voor de bondgenootschappelijke zakelijke verplichtingen voor en neemt daartoe deel aan het terzake dienende financiële internationale overleg.

De aldus geformeerde topleiding zal over zeer hoogwaardige medewerkers dienen te beschikken. Zij zullen die specialisaties moeten opleveren, welke aanvullend kunnen worden geacht voor de directeuren-generaal. Zij zullen voor de helft de rang van directeur hebben en voor de andere helft die van adjunct-directeur, afhankelijk van de waarde der specialisatie en de mate van ervaring.

De werking der economische compensaties zal zodanig zijn, dat bij aankoop van materieel buiten eigen land door het leverende land 50% economische compensatie aan het aankopende land dient te worden gegeven, voorzover het gaat om leden van het bondgenootschap. Worden door enige verdragspartner cq. door Nederland buiten het bondgenootschappelijk verband militaire aankopen gedaan, dan zal zulks slechts mogelijk zijn, indien het leverende – niet bondgenootschappelijke – land bereid is 100% economische compensatie te bieden. Is dat leverende land daartoe niet bereid, dan zal de Raad van het bondgenootschap met unanimiteit gehele of gedeeltelijke dispensatie dienen te verlenen.

Te verwachten is, dat door aldus te handelen de materieelstandarisatie in de hand wordt gewerkt. Voor wat betreft de logistieke verzorging en de oefeningsmogelijkheden wordt aanbevolen, dat – uiteraard tegen verrekening van kosten – gesteund wordt op de grootsten onder de verdragspartners. Het zou binnen het kader van de huidige internationale verhoudingen zeer wel passen, indien de kleine landen hun volledige oefeningsprogramma's deden verzorgen door eveneens de grootsten onder de verdragspartners. De grotere partners zouden daarvan ten dele gebruik kunnen maken.

De uiterst kostbare opzet van eigen logistieke verzorging wordt daardoor vermeden; het onoplosbare probleem van de oefenterreinen zou goeddeels ermede zijn opgelost.

De verwachting dat de opleidingen kunnen worden bekort door een hoge mate van intensivering zal de karaktervorming van de mili-

tairen ten goede komen en de mogelijkheid scheppen om een veel beperkter aantal militairen onder de wapenen te houden – los van het feit of de krijgsmacht voor een goed deel op dienstplichtigen, dan wel op kort-verbanders zou steunen.

Een uiterst efficiënt oproepsysteem en een hoge graad van discipline en doelmatigheid zullen het aanzien van de krijgsmacht ten goede komen.

De samenstelling van de krijgsmachtdelen van de kleine landen zeker, van de grotere Europese landen in wat mindere mate, zal een diepgaande vereenvoudiging verlangen.

Uitgaande van de praemisse, dat voor het centrale bestuur van de defensie in vreedstijd de hogerontvouwde, zeer beperkte, maar tevens zeer hoog gequalificeerde bezetting de beste waarborg biedt voor eenheid van beleid op nationaal en internationaal niveau en voorts van de veronderstelling, dat – mochten er drie krijgsmachtdelen blijven – deze in tegenstelling tot de topstructuur verticaal zullen zijn georganiseerd vanwege hun inzet tijdens oefeningen in vreedstijd en in geval van oorlog in internationaal opgestelde strijdkrachten, dan dient de financiering van de defensie te worden gebaseerd op:

(a.) het (inter)nationaal overeengekomen en vastgelegde minimum percentage van het nationale inkomen voor investeringen en militaire research;

(b.) hetgeen daarenboven voor de exploitatie financieel/economisch mogelijk wordt geacht binnen het totaal van de rijksuitgaven.

Indien (a.) wordt gesteld op 2% en voor (b.) ten hoogste 2½% wordt uitgetrokken, dan zal zulks, met inachtneming van de huidige verhoudingen, betekenen dat de investeringsmogelijkheden eindelijk die plaats innemen, welke voor de instandhouding van de materiële behoeften onontbeerlijk moet worden geacht en dat op de exploitatie een zodanige pressie wordt uitgeoefend, dat naast het wegsnijden van overbodigheden ook de samenstellende onderdelen van de krijgsmacht in opzet en omvang worden beperkt.

Niet uit het oog dient te worden verloren dat de aanvaarding van de militaire investeringshulp gedurende de vijftiger jaren een geldruimte in de exploitatie heeft geschapen, welke na beëindiging van de hulp toen tevens moest dienen om zelve voor de investeringen te zorgen.

De militaire hulp aan de Nederlandse strijdkrachten vertegenwoordigde een bedrag dat binnen de *huidige* waardeverhoudingen en rekening houdende met de kostbare technologische verbeteringen op ca. 750 miljoen gulden per jaar kan worden gesteld.

Deze „gap” is nimmer gestopt en de exploitatie is naar verhouding op te grote leest gecontinueerd.

Met dit probleem wordt iedere regering, iedere minister van defensie geconfronteerd en het probleem is zonder bijzondere maatregelen onoplosbaar.

In details op die bijzondere maatregelen in te gaan schijnt hier niet de aangewezen plaats. Enkele algemene richtlijnen zijn echter nodig om – met het voorgaande een poging te hebben gewaagd het investeringsprobleem op te lossen – het exploitatie-vraagstuk niet levensgroot en onopgelost op tafel te hebben gelegd.

Als hoofdmomenten in de exploitatiesfeer waren in beschouwing te nemen:

- *Drastische inperking van het personeel* (niet meer dan 75000 man in totaal, burgers inbegrepen); beëindiging dienstplicht, uitsluitend „careers” en kortverbanders)¹.
- *Beperking van de samenstelling van de krijgsmacht delen:*
  - marine* – fregatten, mijnenvegers, voorraadschepen.
  - luchtmacht* – alle vliegend materieel, (m.u.v. helicopters) en geleide wapens.
  - landmacht* – drie gevechtsgroepen, het korps marechaussée.
  - interservice* – fire-brigade (mariniers en commando's) 10000 man, inzetbaar in bondgenootschappelijk-, in VN.-verband en nationaal.
- *Beëindigen cq. overdragen van al die taken, welke met de defensie zijn meegegroeid, echter voor de bondgenootschappelijke inzet niet van vitale betekenis zijn.*

Opheffing van alle territoriale eenheden en commando's; opheffing 1 LK; overdracht hydrografie, topografie en loodswezen aan V. en W.; militaire pensioenen aan Biza; hospi-

talen aan Volksgezondheid; incorporering militaire justitie in rechterlijke macht; registratie van militaire voertuigen aan V. en W.; general purpose gebouwen en bouwwerken aan Volkshuisvesting; burgerlijke taken marechaussée aan rijkspolitie.

- *Internationalisering van een aantal taken en overdracht daarvan tegen verrekening aan de grootste of een van de grootste verdragspartners.*

Opleiding van onderofficieren en manschappen (na primary training) in V.S.

en
Voortgezette opleiding officieren idem; overdracht van de volledige logistieke verzorging aan geïnternationaliseerde logistieke eenheden; onderhoud te velde, aan boord, op een vliegbasis uitgezonderd: officiersopleiding per krijgsmachtdeel voor België, Luxemburg, Denemarken en Noorwegen combineren met Engels als voertaal; oefeningen van het leger volledig overbrengen naar of aangewezen gevechtsgebieden of naar de V.S.

- *Uitvoerende taken van de krijgsmacht delen, welke een onmiskenbaar interservice karakter hebben in één hand leggen.*

(materiaal-aanschaffingsdiensten; werving, selectie; keuring en afvloeiing van personeel, codificatie; sociale zorg, rechtspositionele vraagstukken enz.)

Het voorgaande is ingrijpend en wij zullen de verwezenlijking niet alleen kunnen bereiken; wij moeten trachten de kleinere landen – en met name die van Noord- en Noord-West Europa, die in soortgelijke onbevredigende situaties verkeren als Nederland, tot supporters te krijgen voor nieuwe wegen; voor het in vele opzichten radicaal breken met in onze tijd niet of nauwelijks meer passende vormen; voor een zeker prijsgeven van een nationale zelfstandigheid, welke in de krachtsverhoudingen in de wereld, geen betekenis meer heeft.

Wij zullen onze nationale gevoelens en onze nationale trots meer bevredigd voelen met een klein, maar uiterst efficiënt krijgsmacht „team”, dan beladen te blijven met het besef in een te ruim geworden pak rond te lopen.

De aanvaarding in de vijftiger jaren van een zeer groot gedeelte van de investeringen onder het militaire hulpprogramma heeft ons ertoe gebracht op een voet te leven, welke niet kan worden gecontinueerd.

¹ De kans dat een krijgsmacht van dergelijke samenstelling van het volk zou vervreemden dient te worden afgewogen tegen de ernstige afbreuk, welke èn met de, aan de dienstplicht inhaerente inefficiency èn met de veelvuldige tendentieuze afbrekende kritiek van de dienstplichtigen, de krijgsmacht wordt aangedaan.

Samenvatting

Bepleit wordt binnen een tijdsverloop van ten hoogste zes jaren:

- Het N.A.V.O.-verdrag om te buigen naar een bondgenootschappelijke overeenkomst waarin naast algemene richtlijnen ook zakelijke verplichtingen worden opgenomen.
- In de zakelijke verplichtingen minima op te nemen m.b.t.;
personeelsinbreng
investering alsmede
militaire research
en de methode van economische compensatie dwingend voor te schrijven.
- Voor de kleinere deelgenoten in het bondgenootschap, m.u.v. het tweede echelons onderhoud, op contractuele basis terug te vallen op de logistieke mogelijkheden van de grootste verdragspartners.
- De opleidingen van onderofficieren en manschappen, na de primary-training, te internationaliseren en op contractuele basis bij de grootste verdragspartners onder te brengen.
- De oefeningen in groter verband op contractuele basis over te brengen naar de V.S. van Amerika.
- De officiersopleidingen per krijgsmachtdeel te integreren met de kleinere bondgenootschappelijke partners in West- en Noord West Europa.
- De dienstplicht te beëindigen.
- Alle niet specifiek militaire diensten over te dragen aan de ministeries, welke daarvoor zijn ingesteld.
- De opheffing van alle nationale eenheden.
- Beperking van de samenstelling van de krijgsmachtdelen.
- Vereniging van het Korps mariniers met dat der commandotroepen tot een „fire brigade” inzetbaar voor V.N., bondgenootschappelijke en nationale taken.
- Vereniging in interservicediensten van gelijkvormige arbeid.
- Het ministeriële bestuur beperken tot ten hoogste 100 personen en organisatie daarvan in strikt horizontaal-functionele vorm.
- De krijgsmachtdelen verticaal organiseren met bevelsmatige ingreep van het ministeriële bestuur.
- Toewijzing van ten hoogste 4¹/₂% van het nationale inkomen aan de defensie, waarvan minimaal 2% voor investerings- en research doeleinden dienen te worden gereserveerd.
- Een analytisch onderzoek instellen naar de wenselijkheid van één, twee of drie krijgsmachtdelen.
- Een permanent, geobjectiveerd functie- en taakwaarderingsonderzoek van militairen in te stellen.

Krijgsgeschiedenis en futurologie

Inleiding

De vraag is mij voorgelegd of het nog wel zin heeft (a.s.) officieren krijgsgeschiedenis te leren. Er is zoveel veranderd en er zal nog zoveel veranderen op militair gebied, dat het wel tijd verdoen lijkt om bij de vorming van officieren datgene te behandelen, dat vroeger van belang was. Moet hun vorming niet geheel op de toekomst worden gericht? Moet er niet een lange tijd vooruit worden gezien? Moet een soort van futurologie in plaats van krijgsgeschiedenis worden onderwezen?

Waarom krijgsgeschiedenis?

Waarom werd en wordt krijgsgeschiedenis onderwezen?

Krijgsgeschiedenis behoort tot de krijgswetenschappen¹ en werd steeds nodig geacht voor het beoefenen van de krijgskunst.

Volgens Descartes zijn geschiedenis en proeven de enige bronnen van wetenschap. Daar voor oorlog proeven theoretisch – feitelijk niet (Spaanse burgeroorlog, Vietnam) – zijn uitgesloten en oefeningen de natuurwetenschappelijke exactheid missen, die sommigen voor „wetenschap” onontbeerlijk achten – blijft alleen geschiedenis als bron van wetenschap betreffende de krijg over.

Maar gaat het voor officieren om wetenschap? Von Clausewitz schrijft over „Kriegskunst oder Kriegswissenschaft”, dat oorlog geen handwerk

is, doch ook niet behoort tot het gebied van kunsten en wetenschappen en vervolgens onder de titel² „Der Krieg ist ein Akt des menschlichen Verkehrs”: „Besser als mit irgend einer Kunst liesze er sich mit dem Handel vergleichen, der auch ein Konflikt menschlicher Interessen und Tätigkeiten ist und viel näher steht ihm die Politik, die ihrerseits wieder als ein Art von Handel in grösseren Maszstabe angesehen werden kann”. Tevoren heeft hij het reeds „paszender” genoemd over „Kriegskunst” dan over „Kriegswissenschaft” te spreken. Toch is hij vervuld van de gedachte „Können ist Wissen” en getuigt zijn gehele boek van de betekenis van krijgsgeschiedenis voor de kennis van de oorlog. In zijn even interessante als geestige oratio³ zegt Von der Dunk „De gemeenplaats, dat iemand ooit uit de geschiedenis leert, is eenvoudig de keerzijde van het feit, dat iedereen doorlopend uit de geschiedenis leert.”

Los van de vraag „krijgskunst of krijgswetenschap” heeft krijgsgeschiedenis voor een officier steeds grote betekenis gehad. Maar ik voeg hier aan toe: mits het lezen van krijgsgeschiedenis in nauw verband blijft staan met de praktijk van het officersvak. En hier zijn wij terug bij Descartes, want de praktijk, de troependienst levert de proeven op, die in vreedstijd mogelijk zijn mits „een soort bètacomplex”⁴ niet de exactheid vereist om „wetten” op te bouwen, die Von der Dunk voor „een onwetenschappelijke wetenschap” verwerpt.

¹ De juistheid van de termen KRIJGSWETENSCHAP of KRIJGSWETENSCHAPPEN moge hier buiten beschouwing blijven.

² Vom Kriege, 1e Deel, 3e hoofdstuk, 3e Titel.

³ Dr. H. W. von der Dunk – Een onwetenschappelijke wetenschap – Fibula – Van Dishoeck N.V., Bussum 1968

⁴ Zie Von der Dunk, blz. 7.

Tot nu toe heb ik iets over krijgsgeschiedenis en krijgswetenschap geschreven, doch het is ter beantwoording van de mij gestelde vraag evenzeer noodzakelijk te bezien, wat eigenlijk de taak van officieren is.

In vredetijd is de officier opvoeder en opleider, doch evenzeer leider en planner – tegenwoordig heet dat „manager” –, zoals hij ook in oorlogstijd is. Steeds is hij militair gezagsdrager, commandant en aanvoerder.

Het commandant zijn is zijn voornaamste taak, al betekent dit niet, dat hij deze altijd in een gevecht zal vervullen. Integendeel verreweg het grootste deel van zijn leven zal een officier wijden aan de legervorming en -instandhouding en aan het beheer. Maar vorming, instandhouding en beheer dienen uit te gaan van en gericht te zijn op het gebruik van de strijdkrachten.

Zowel voor het gebruik als voor de vorming en instandhouding en het beheer kan een officier, in al zijn hoedanigheden leren van de krijgsgeschiedenis. Zelfs de noodzaak van geestelijke en fysieke gehardheid zal uit de krijgsgeschiedenis blijken en hem ertoe brengen deze gehardheid ook in de praktijk van de dagelijkse dienst te verkrijgen.

Een nauw verband met de praktijk dient op elk niveau te worden nagestreefd.

Wat dient in de krijgsgeschiedenis te worden onderwezen?

Elke studie is in wezen een zoeken naar waarheid. In geschiedenis komt dit zoeken sterk tot uiting. Hierbij dient veel als waarheid te worden aangevaard. Niet iedere officier kan zelf de bronnen zoeken. Dit sluit kritisch lezen en leren allerm minst uit. Hij moet leren zien de realiteit, die anderen hem tonen. Maar steeds dient hij te streven naar vergelijking en zich er van bewust te zijn dat er nimmer een absolute vergelijking mogelijk is. In zekere zin is geschiedenis „eenmalig”.⁶

Ik geloof, dat de Engelsen bij de vérgaande beperking, die zij zich ten aanzien van de leerstof op hun scholen veroorloven, terecht in ruime mate geschiedenis handhaven, omdat daaruit een zekere realiteit kan worden geleerd en tevens iets dat „altijd hetzelfde” is geweest. In de gehele geschiedenis is een zekere continuïteit, die naast de realiteit m.i. het belangrijkste element vormt.

⁶ Zie Von der Dunk, blz. 8.

Daaruit kan eerbied voor traditie voortvloeien, mits daaronder verstaan kan worden eerbied voor de gezonde elementen van traditie, die hun zin in een bepaalde tijd nog niet verloren hebben. Het overbodige kan wegvallen.

Praktische redenen – o.m. gebrek aan tijd – zullen ertoe leiden, dat niet te ver kan worden teruggegaan, wellicht veelal zelfs niet verder dan de 2e wereldoorlog. Vooral de krijgsmachtvorming dient te worden gezien tegenover verschillende niet-militaire – zoals culturele, sociale, psychologische, sociologische en financieel-economische – achtergronden.

In de tegenwoordige tijd is het voorkomen van een oorlog volstrekt noodzakelijk. Nu bewapenings- en ontwapeningspolitiek elkaars keerzijden zijn geworden zal de krijgsgeschiedenis in vredetijd, d.w.z. de krijgsmachtvorming, de dreiging met de wapens, de wapenbeheersing ook met het verleden moeten worden vergeleken.

Naarmate het niveau van de opleiding zal de leerstof verschillen. Voor de verschillende krijgsmacht delen gelden uiteraard onderlinge varianten. Enig verband ook op dit gebied tussen de drie krijgsmacht delen zou van belang zijn. Bij de KL wordt – naar ik heb vernomen – dit verband tussen de programma's van KMA en HKS reeds tot stand gebracht. Hetzelfde zou dan dienen te geschieden (geschiedt wellicht reeds) ten aanzien van het DSC, waarbij ook de KM en de KLu zouden zijn betrokken. Hoe merkwaardig het ook moge klinken, doch – voorzover ik weet – zijn de programma's van de inrichtingen voor opleiding van de beroepsofficieren der drie krijgsmacht delen en die voor hun hogere (krijgs- en stafscholen) en hoogste vorming (DSC) nimmer in onderling verband gezien. Voor KMA, HKS en DSC moge ik enige persoonlijke gedachten kenbaar maken, in de hoop, dat deze kunnen passen bij de programma's van deze inrichtingen.

KMA

Hier zal tactische krijgsgeschiedenis van het eigen wapen enige voorrang verdienen, doch reeds die van de verbonden wapens aan de orde komen.

Daarbij mogen Nederlandse krijgsv verrichtingen (ook die van het KNIL: denk aan de in toenemende mate te verwachten guerrilla's waar ook VN troepen mee in aanraking kunnen komen) niet ontbreken.

„Grepn uit de werkelijkheid” zoals vroeger

door – thans – Luit. Gen. b.d. Calmeyer in Mavors werden beschreven zijn m.i. voor de a.s. officier van grote betekenis. Hij moet leren hierover iets aan de troep te kunnen vertellen. Er zijn talloze voorbeelden uit onze eigen ervaringen in de tweede wereldoorlog. Soms tijds ter plaatse (politietroepen en grenstroepen aan de bruggen over de Maas, het Maas-Waalkanaal en de IJssel; Kornwerderzand; de vliegvelden) te vertellen.

Maar daarnaast zullen grote figuren uit de geschiedenis, Willem de Zwijger, Prins Maurits, de Koning-Stadhouder en vele buitenlanders boeiend en inspirerend zijn.

Evenzo geven grote problemen, zoals deze zich in de geschiedenis voordeden, de mogelijkheid op de hoofdzaken in te gaan, die blijvend van betekenis zijn. Het gaat hierbij niet om een beschrijvende geschiedenis, maar om het verkrijgen van een zeker inzicht, waarvoor de docent de nodige krijgswetenschappelijke kennis en een zekere visie op geschiedenis moet hebben. Daarnaast dient er een stimulerende werking om zelf te lezen van uit te gaan.

HKS

Hier dient een operatieve krijgsgeschiedenis te worden behandeld, o.m. door zelf – korte – opdrachten uit te werken en/of voordrachten te houden.

Er is geen reden voor langdurige verhalen over veldtochten en veldslagen. Tot mijn verwondering werden aan de gezamenlijke Duitse krijgsgeschiedenisstafscholen te Blankenesse tijdens een bezoek in 1960 aan deze inrichtingen slagen uit de eerste wereldoorlog – met gebruikmaking van moderne apparatuur – uitvoerig behandeld. Een beperking tot een enkele slag van klassieke betekenis uit de wereldgeschiedenis – zoals b.v. die van Cannae om de betekenis van de omvatting te doen zien – zal mogelijk en noodzakelijk zijn.

Op de HKS dienen m.i. reeds de drie krijgsmacht-delen aan de orde te komen om toch vooral van de noodzakelijke integratie van deze krijgsmacht-delen doordrongen te geraken.

Eveneens zal iets van de oorlogvoering, de „grand strategy” van Liddell Hart, dienen te worden behandeld.

Vooral geloof ik, dat hier de nadruk moet worden gelegd op de ontwikkeling van de oorlogvoering en daarbij van de stelsels van legervorming. Een en ander behoort in nauw verband te staan met de militaire strategie als onderdeel van de algeme-

ne strategie, die – als een „grand strategy” – naar mijn opvatting ook betrekking heeft op politieke, geestelijke en economische gebieden.⁶

DSC

Hier dient de geschiedenis van de oorlogvoering, de strategische krijgsgeschiedenis hoofdzak te zijn, mede vanwege de toehoorders uit het civiele leven.

De invloed van andere wetenschappen, zoals de politiek, theologie, psychologie, sociologie, economie en in niet geringe mate de technologie dient tot uiting te komen. Zeer juist is dit aangegeven als „de krijgsgeschiedenis, nationaal en internationaal gezien in relatie met andere wetenschappen” in de mede onder leiding van de toenmalige Chef van de Generale Staf, Lt.-Gen. A. V. van den Wall Bake ontworpen nota van toelichting, gevoegd bij een request aan H.M. van het Hoofdbestuur van de Kon. Ver. „Ons Leger”, dd. 17 april 1962, tot het bevoegd verklaren van de vestiging van een bijzondere leerstoel voor de krijgsgeschiedenis bij de Rijksuniversiteit te Utrecht.⁷

Dient aan het DSC in kort bestek de ontwikkeling van de oorlogvoering te worden behandeld, – nu kom ik op de grens van de geschiedenis – reeds de tendenzen naar nieuwe ontwikkelingen zullen daarbij kunnen worden aangegeven.

Futurologie

Wat is futurologie?

Als ik over tendenzen schrijf, lijkt het alsof ik uit de geschiedenis wil leren voor de toekomst. Ik verlaat de beschrijving van hetgeen geschied is en lijk mij te gaan wagen aan profetieën. Is dat nog wetenschap, geschiedenis is het niet; mogelijk nuttig, ja noodzakelijk is het m.i.wel.

Is dat futurologie?

Eerlijk gezegd weet ik niet (misschien nog niet) wat futurologie is. Prof. Fred. Polak brengt daar heel veel bij onder. In het buitenland geschiedt hetzelfde, doch weer heel verschillend. Heerlijk een wetenschap, die in veel opzichten nog te ontdekken is! Het heeft weinig zin om er over te vechten of iets wetenschap is. Ook polemologie wordt heden ten dage als wetenschap aanvaard

⁶ Zie mijn oratio „Drie factoren van Macht”, N. Samsom, N.V., Alphen aan de Rijn, 1964.

⁷ Zie „Ons Leger” – juli/augustus 1967 blz. 22 en 23.

en biedt de gelegenheid om daar veel bij onder te brengen, wat ook elders, b.v. bij geschiedenis, zou kunnen thuis horen.

Het onderscheiden van wetenschappen is in wezen niet veel meer dan het naar eigen keuze in hokjes plaatsen van delen van de waarheid, heel dikwijls om zich daarmee zelf het aureool te verschaffen deze stukjes waarheid te hebben ontdekt en te weten.

Futurologie is voor mij in het verband van deze beschouwingen het beschrijven van de toekomst, bv. na 10, 20, 30 jaar op velerlei gebied op grond van hetgeen wij thans weten of menen te weten en van de ontwikkeling, veelal op technologisch gebied, die wij menen te mogen vaststellen. In zekere zin is de futurologie dan het verlengde van de geschiedenis. De overgang van het een naar het ander geschiedt elke dag.

Nu is de oorlog niet alleen afhankelijk van een technologische ontwikkeling. Doch deze ontwikkeling met betrekking tot luchtvaart, ruimtevaart, op het gebied van communicatie enz., richt wel ieders aandacht op een zekere futurologie, voorzoveel deze oorlog en – dan ook – vrede betreft.

Een wapenontwikkeling duurt 5 à 7, zelfs meestal 10 jaar. Is het mogelijk verder te kijken? Als een industrie reeds in 1965 plannen voor 1980 maakt, dan geldt dit voor het militaire bedrijf evenzo. Ik geloof, dat pas na geruime tijd iets meer inzicht zal kunnen zijn verkregen in de tijdstermijn of -termijnen, die voor een militaire futurologie zal of zullen moeten gelden. Hierbij herhaal ik, dat oorlog niet alleen van technologische (wapen)ontwikkeling afhankelijk is.

De ontwikkeling van de menselijke geest is met het oog op oorlog en vrede veel belangrijker.

Waarom futurologie?

Bij het aangeven van de betekenis van krijgsgeschiedenis stelde ik continuïteit naast realiteit voorop. Voor futurologie zou ik het ontwikkelen van het voorstellingsvermogen, ja zelfs van de fantasie primair willen noemen. Ik kom er later op terug, dat hiermede geen tegenstelling tussen krijgsgeschiedenis en futurologie wordt aangeduid.

Voor beide is een scherpe analyse de grondslag. Inzicht in velerlei interdependenties en daaruit voortvloeiende integraties is nodig.

Een nieuwe oorlog zal in veel opzichten geheel anders worden gevoerd dan de vorige. Tot ver-

wondering van velen, die eigenlijk niets van oorlog weten, zien generaals en admiraals dit ook wel in en willen zij niet altijd de oorlog van het verleden voorbereiden. Vooral de ontwikkeling van de nucleaire wapens, die nauwelijks in de vorige oorlog zijn gebruikt, dwingt tot een zekere futurologie. Ten aanzien van vele andere ontwikkelingen doet zich hetzelfde voor. Reeds Einstein gaf aan, dat de ontwikkeling van het denken van de mens de mogelijkheden bepaalt van de eigen tijd, waaraan een vroegere mens eenvoudig niet toe was.

Gavin⁸ schreef in 1958 dat de snelheden van de 19e eeuw via de tweede wereldoorlog naar een toekomstige oorlog resp. met 50 en 2 en de drachten resp. met 100 en 10 zouden moeten worden vermenigvuldigd.

Met zekerheid kan worden gezegd dat beide laatstgenoemde factoren 2 en 10 nu reeds veel te gering zijn. Pogingen om de toename in uitwerking aan te geven behoeven niet te worden gedaan, want deze uitwerking is zo groot en veelzijdig geworden, dat getallen wel heel weinig uitdrukken.

Maar het gaat niet alleen om de snelle en zeer grote verandering in de kenmerken van bepaalde wapens of ten aanzien van onderdelen van de oorlogvoering. Er zijn meer algemene redenen om te trachten zich de toekomst in te denken. De wereld bevindt zich tegelijkertijd in een periode van technologische stroomversnelling en van schaalvergroting op bijna elk gebied.⁹

Er doen zich grote veranderingen voor in tijd en ruimte. Deze zijn moeilijk in zich op te nemen. De Amerikanen zijn daarin verder dan wij. Zij hebben leren denken in veel grotere getallen dan wij. Geen Amerikaanse krant mist in elke aflevering de voortzetting van een beeldroman, waarin het begrip „Space” vooral iedere jongen aantrekt en inspireert.

In de Sovjet Unie moet dit in beperkter kring hetzelfde zijn.

Andere delen van de wereld spelen in politieke zin meer en meer een rol. Gavin schrijft over een oorlog die zich over de gehele wereld uitstrekt. Misschien juist daarom blijft deze oorlog met zijn bijna onherstelbare gevolgen uit. Een „over-

⁸ War and peace in the Space age, Lt. Gen. James Gavin,

⁹ Harper & Brothers, New York.

Dit laatste sluit miniaturisatie, de kracht van de Westelijke landen, niet uit!

winnaar" zou geen politieke wil meer aan een „verslagen" tegenstander kunnen opleggen.

Reeds vele malen heb ik doen uitkomen, dat het lijkt alsof de nucleaire wapens nu reeds – in vreedstijd – bressen in de muren van de statelijke burchten schieten. Het verschil tussen vredes- en oorlogstijd is geringer geworden. De opvattingen over geweld veranderen. Naast een veelvuldiger gebruik van geweld in allerlei vormen (ontvoeren van diplomaten, martelingen, velerlei vormen van sabotage en guerrilla) doet zich een streven voor naar beheersing, naar beperking van het geweld. Dit speelt zich af onder een voortdurend hanteren van geestelijk en economisch geweld.

Bij deze stroomversnelling en deze schaalvergroting ontbreekt de geestelijke aanpassing. Eindeloze discussies en geestelijke onrust leiden niet tot een duidelijk inzicht. De geschiedenis leert dat grote geestelijke stromingen dikwijls eerst na geruime tijd het aanzien van de wereld bepalen. Godsdiensten deden hun invloed gelden. In politieke zin beheersten zij in een bepaalde periode de gehele samenleving. Onze wereld kent nog steeds nationalisme en communisme naast enige vorm van democratie, die in eigen kring somtijds als zodanig wordt ontkend. Zijn er nieuwe geestelijke stromingen? Indien zij er zijn dan verkondigen zij nog niet de waarheden, die de nieuwe tijd zal gaan aanvaarden. Zij laten nog niet zien op welke wijze de mensheid in staat zal zijn de stroomversnelling en de schaalvergroting te beheersen. Veel constructiefs is nog niet zichtbaar geworden. Toch gaat het leven voort en zoeken en tasten zullen geleidelijk moeten leiden tot een samenleving, die wellicht anders zal zijn dan vroeger, maar die toch weer bepaalde regels zal hebben gevonden en aanvaard.

Bij dit alles treedt de noodzaak van het voorkomen van een oorlog meer en meer op de voorgrond en worden regels voor beheersing en beperking van geweld – dan van elk geweld – onmisbaar.

In een futurologie vraagt men zich af, tracht men te analyseren, wat de toekomst zal kunnen brengen. Wetten zijn daarin niet vast te stellen. Het kan geen bèta-wetenschap zijn.

Oorlog en vrede zijn wel belangrijke, misschien de primaire objecten van studie in de futurologie.

Kunnen officieren daarvan onkundig, daarbuiten blijven?

Futurologie. Wat en hoe?

Ik kan hierbij beter vragen stellen, dan trachten antwoorden te geven, want ik meen, dat hier het „al doende leert men" zal moeten gelden.

In talloze opzichten is reeds een begin gemaakt en merkwaardigerwijze veelal van niet-militaire zijde, in het bijzonder in Amerika. Het is m.i. nodig, dat men van militaire zijde daaraan volledig medewerkt.

Mijn eerste vraag is: Zal er één algemeen vak, zoiets als militaire futurologie zijn?

Ik geloof het niet, omdat er bij vele militaire vakken gelegenheid is over de ontwikkeling en de daaruit voortvloeiende tendenzen te spreken.

Van groot belang zal het wel zijn om daarbij de samenhang van verschillende onderwerpen te doen uitkomen en niet in te veel details en te vergaande voorspellingen verzeild te raken.

Het is noodzakelijk – in overeenstemming met hetgeen in de industrie gebeurt – de grote invloed van de research te zien. De research geeft een zekere verkenning van de toekomst. Reeds eerder zei ik, dat evenals voor de krijgsgeschiedenis een scherpe analyse de grondslag moet zijn. Hierin kan een reden zijn, dat een algemeen vak militaire futurologie niet goed mogelijk is, omdat zowel verkenning als analyse alleen voor bepaalde ontwikkelingen verantwoord zijn.

Een tweede vraag heeft betrekking op de termijnen. Hoe lang moet men trachten vooruit te zien?

In beginsel zou een lange termijn, 20 à 30 jaar moeten worden nagestreefd. De praktijk zal nader de behoefte aangeven, maar tevens moeten uitwijzen in hoeverre aan de behoefte zal kunnen worden voldaan. In de moderne tijd heeft iedereen, die bij de leiding op enigerlei gebied betrokken is, geleerd plannen op verschillende termijnen te maken. Uiteraard kunnen deze termijnen voor verschillende onderwerpen variëren. De door mij geschetste technologische stroomversnelling en het nog onvoldoende geschoold zijn in het verwerken van de schaalvergroting kunnen tot verrassingen leiden.

Tenslotte de vraag op welke niveaus aan futurologie zou moeten worden gedaan?

Het is mijn vaste overtuiging, dat dit op alle niveaus zal moeten geschieden. Maar hierbij kan ik niet aangeven de wijze waarop het op elk niveau zal moeten geschieden.

Aanvankelijk mag het even lijken, dat men zich

alleen op het allerhoogste niveau er aan zal wagen om te voorkomen, dat het een onverantwoordelijk spel zal worden.

Maar om dat te doen op het niveau – het D.S.C. – waar ook de algemeen strategische en de militair-strategische krijgsgeschiedenis thuis hoort, zal er een voorbereiding moeten zijn op het middenniveau – de H.K.S. – het niveau van de operationele krijgsgeschiedenis. Theorieën over „counter force” en „counter city” strategie kunnen daar nu reeds niet ontbreken, evenmin als Beaufre en Kahn – voor velen ook Kissinger – daar onbekende namen mogen zijn.

Tenslotte het laagste niveau – de K.M.A. – waar de jongere generatie op zijn levenstaak wordt voorbereid. Hier gelden dezelfde eisen van boeien en inspireren, die voor de krijgsgeschiedenis golden. Juist de jeugd zal een blik op de toekomst niet mogen worden onthouden. Hierdoor ontstaat tevens de gelegenheid om kritisch oordelen te leren, geen zekerheden te bieden, die later onwaarheden zullen blijken te zijn, om de jeugd te leren wat Clausewitz de oorlog noemt: „Krieg ist Leben, Ringen ums Dasein, wie den Handel und der Politik es auch sind!”¹⁰

Reeds a.s. officieren dienen te worden voorbereid voor vakidiotie.

Krijgsgeschiedenis en futurologie

In het voorafgaande meen ik krijgsgeschiedenis en futurologie reeds dicht bij elkaar te hebben gebracht. Ik achtte futurologie in het verlengde van krijgsgeschiedenis te liggen. Dit komt wel overeen met de moderne opvatting van geschiedenis, waarvan de behandeling tot zo dicht mogelijk bij het heden wordt voortgezet, liefst met een blik op de toekomst!

¹⁰ Vom Kriege, 1e Deel, 3e Hoofdstuk 3e Titel, noot 1.

Bij de krijgsgeschiedenis heb ik de realiteit en de continuïteit op de voorgrond gesteld, bij de futurologie de ontwikkeling van het voorstellingsvermogen, van de fantasie. Ik heb toegezegd er op terug te zullen komen, dat hier geen tegenstelling in is opgesloten.

De continuïteit geeft dit het beste aan, dus de lijn van verleden, via heden naar de toekomst. Maar voorstellingsvermogen en fantasie schepden in de toekomst een nieuwe realiteit, daartoe is de mens in staat, daarvoor mag men werkelijk het woord visie gebruiken. Grote figuren, staatslieden en veldheren waren zieners, ook al waren zij tegelijkertijd mannen van de daad, werkelijke strijders.

Zij konden dit alleen zijn door kritisch denken, scherp analyseren, zoeken, tasten (research) en hanteren.

Zowel het niet gebruiken van de krijgsmacht voor een oorlog, als de vorming en instandhouding en het beheer van een krijgsmacht om wél een oorlog te kunnen voeren vereisen velerlei harde inspanningen, niet alleen op militair, doch ook op geestelijk, politiek en economisch gebied, een geestelijke en lichamelijke gezondheid.

Hoe sneller de ontwikkeling van de wereld, hoe meer inspanning er nodig zal zijn, hoe meer men zich tot de hoofdzaken, maar in hun samenhang, zal moeten beperken.

Practische ervaring in de krijgsmacht blijft het voornaamste (troependienst!).

De praktijk is altijd anders dan men zich gedacht heeft. Physieke factoren oefenen hun invloed uit. Er zijn veel meer mogelijkheden dan men ooit kan bedenken. Geen computer zal ze ooit allen kunnen aanwijzen.

Een woord van mijn vroegere Krijgsschool-directeur, de latere Generaal-Majoor Jhr. Alting von Geusau, gaf de vereisten voor een officier wel goed aan:

„Gezondheid, fantasie en enthousiasme”.

Dat leren ook krijgsgeschiedenis en futurologie!

Boekbespreking

Ontsporing van geweld, over het Nederlands Indisch-Indonesisch conflict, door prof. dr. J. A. A. van Doorn en W. J. Hendrix, 310 blz., geïll.
Uitgever: Universitaire Pers Rotterdam, 1970
Prijs: f 14,90

Na de vele reacties verwekkende televisieuitzending van dr. J. E. Hueting in begin 1969 is thans een boekwerk uitgegeven waarin deze gebeurtenissen een breed raamwerk voor wat betreft plaats en tijd zijn gesteld.

In een voorwoord stellen de auteurs, die in de naoorlogse jaren als dienstplichtig militair in Indië zijn geweest, dat zij ongeveer tachtig „militaire excessen” tamelijk tot zeer nauwkeurig volgens een bepaald systeem hebben geregistreerd alsmede een hoeveelheid notities en knipsels over het optreden van de troepen in Indonesië hebben verzameld.

Hun bedoeling was om het verzamelde materiaal na terugkeer in Nederland te verwerken in een ruim opgezette, rustige en verklarende publicatie. Hoewel de schrijvers enkele mogelijke verklaringen aanvoeren waarom dit project geen voortgang vond is het hun een raadsel dat de uitvoering aanvankelijk mislukte. De reacties op de televisieuitzending van Dr. Hueting gaven hen de stoot een en ander opnieuw ter hand te nemen.

Verder stellen de auteurs in hun voorwoord „De periode 1945–1949 is in de Indische politiek en militaire geschiedschrijving nagenoeg een witte plek. De archieven zijn grotendeels nog gesloten, de aandacht is steeds beperkt geweest. Van een sociologisch verantwoorde interpretatie van die periode is nog minder sprake. Daarvoor is ons boek niet meer dan een eerste schets”.

In een viertal hoofdstukken behandelen schrijvers achtereenvolgens de nationale en koloniale historische ontwikkeling, de direct betrokken politieke en economische groepen, de militaire middelen en tenslotte het gebruik van deze middelen. In een vijfde-laatste-hoofdstuk worden de omstandigheden en de gebeurtenissen in één gebied, waar één bataljon optreedt, beschreven. In dit laatste hoofdstuk zijn kennelijk de verzamelde „militaire excessen” verwerkt.

De in de eerste hoofdstukken behandelde ma-

terie is enorm uitgebreid. Het is aan twijfel onderhevig of de behandeling hiervan in een betrekkelijk beperkt aantal mogelijk is. Hebben niet nog veel meer factoren invloed uitgeoefend? Is de interpretatie van oorzaak en gevolg altijd wel juist? Is er niet gegeneraliseerd?

Enkele voorbeelden. In het eerste hoofdstuk wordt gesteld dat gedurende de vooroorlogse crisisjaren in bepaalde streken de voeding per hoofd van de bevolking beneden drie cent per dag bleef. Zonder een verwijzing naar de toenmaals ter plaatse geldende voedselprijzen associeert men dit met Biafraanse toestanden. In hoofdstuk II pogen schrijvers de invloed van de Japanse bezetting op de geboorte en de handelwijze van de Indonesische Republiek af te zwakken. In hoofdstuk IV, onder het punt „technisch geweld”, wordt het gebruik van luchtwapens en artillerie als excessief geweld gekarakteriseerd. Over het algemeen getuigen schrijvers van weinig waardering voor de gedragslijn van Nederlandse leidende figuren, zowel in het voor- als naoorlogse Indië.

Ook zien zij de soevereiniteitsoverdracht en het terugtrekken van de Nederlandse troepen als een militaire noodzaak en trachten zij te weerleggen dat zulks uitsluitend politieke oorzaken had. Zoals schrijvers in hun voorwoord stellen pakt het laatste hoofdstuk alle niveaus, behandelt in de voorgaande hoofdzaken, nog eenmaal samen, maar dan binnen het kader van één gebied, één beheersingssysteem, één militair onderdeel. In dit gebied, toegewezen aan een bataljon infanterie, worden gefingeerde plaats-, onderdeel- en eigennamen gebruikt.

De in dit hoofdstuk beschreven handelingen spitsen zich voornamelijk toe op de z.g. Bergcompagnie en het door personeel van deze compagnie gepleegde excessief geweld.

Dit culmineert in een beschrijving van de toegepaste weerzinwekkende „verhoortechnieken”. Aannemende dat waarlijk gebeurd is wat hier beschreven wordt is het in hoge mate te betreuren dat de commandanten niet krachtadiger zijn opgetreden tegen deze excessen.

Of dergelijke tot methodiek verheven excessen ook op ruime schaal bij vele andere onderdelen plaats vonden blijft echter een twijfelpunt, dat

wellicht nimmer afdoende bewezen dan wel weerlegd zal kunnen worden.

In een kort nawoord wordt het gebruik van geweld aan een beschouwing onderworpen. Hoewel de militaire aspecten van dit boek voornamelijk betrekking hebben op de guerrilla wordt in dit nawoord e.e.a. geprojecteerd op de algemene, of, zo men wil, de „normale” oorlogvoering. In een slotopmerking relativeren schrijvers echter een en ander min of meer door te stellen: „Natuurlijk is pacifisme boven ieder ander ideaal te verkiezen. Maar als we thans reeds te klein zijn om de werkelijkheid van het geweld te erkennen, zullen we dan zeker niet te klein zijn om de werkelijkheid van de gewelddoosheid te dragen?”

Lezing van dit boekwerk, vooral voor diegenen, die in de naoorlogse jaren enige tijd in militair verband in Indië/Indonesië hebben doorgebracht, verdient aanbeveling. Men leze het echter kritisch, zowel ten aanzien van de inhoud als t.a.v. de eigen Indische ervaringen. Hoewel gering van formaat is het bepaald geen boek om even op een regenachtige namiddag uit te lezen. Zowel de inhoud, – schrijvers stellen dat het een studie is voor sociologen, maar leesbaar voor iedereen – als de soms niet even gemakkelijke zinsbouw, waarbij men zich wel eens afvraagt wat schrijvers precies bedoelen, maken een vlotte lezing niet mogelijk.

Uiteraard was het uitkomen van „ontsporing van geweld” voor een tweetal links georiënteerde weekbladen aanleiding tot onder vette koppen uitgebrachte uitvoerige boekbesprekingen.

In een van deze besprekingen wordt gesteld dat „de schrijvers aantonen dat op hoog militair niveau besloten werd om een ‚contraterreur’ te organiseren, die later ook is uitgevoerd”.

Naar de mening van steller dezès werden door de auteurs de geweldsexcessen verklaard door de aan lagere onderdelen verstrekte opdrachten en de omstandigheden waarin deze onderdelen verkeerden, waarbij het accent zo lag dat men, hoe dan ook, inlichtingen moest inwinnen om de verkregen opdracht te kunnen uitvoeren, terwijl de hogere commandanten de hierbij gebezigde methoden, voor zo ver deze te hunner kennis kwam, negeerden.

Schrijvers van „Ontsporing van geweld” stellen dan ook enige malen nadrukkelijk dat zij willen verklaren, en niet beschuldigen.

A. Stadius Muller
Kolonel der Artillerie (gsb)

Thracische peltasten, en hun invloed op de Griekse oorlogvoering in de oudheid.

door J. C. P. BEST, 150 blz.

Uitg.: Wolters-Noordhoff, Groningen, 1969.

Prijs: 28,50.

Het werk is gepubliceerd als 1e deel van een serie studies van het Nederlands Archeologisch en Historisch Instituut.

Studies m.b.t. huurlingen in het oude Griekenland schonken veelal beperkte aandacht aan de huurlingen-zeelieden en de huurlingen uit het „buitenland”. Schrijver wil in zijn dissertatie met name op laatstgenoemde categorie dieper ingaan. De Thracische peltast (schilddrager) staat voor deze huurling model; tegen diens achtergrond wordt getracht zijn contact met en zijn invloed op de Griekse wereld nauwkeurig vast te stellen. Twee soorten bronnen hanterend – enerzijds literaire, anderzijds archeologische – streeft schrijver naar een syntnase van beide categorieën. Zijn studie bestrijkt de periode tot het midden van de 4e eeuw v. Chr. toen Thracië van de Griekse onder de Macedonische invloedssfeer kwam.

In het eerste hoofdstuk wordt o.a. aan de hand van vaasafbeeldingen de lezer een indruk gegeven, hoe hij zich de Thracische peltast moet voorstellen: hij droeg een typisch puntig hoofddeksel met oorkleppen, een soort pij over zijn onderkleed, korte laarzen en over de linker arm een licht, bladvormig schild; hij hanteerde meestal twee lichte speren, waarmee op afstand werd gevochten en in sommige gevallen een langere lans voor het nabijgevecht.

Zijn positie ligt tussen de met een groter schild en een langere lans zwaarbewapende hopliet (typisch voortbrengsel van de steden), en de lichtgewapende, zonder schild vechtende psylos of gymnëtos.

Vergelijkingen van Homerus' en Herodotus' prehistorische beschrijvingen enerzijds en archeologische aanduidingen uit de 5e eeuw v. Chr. anderzijds leveren – met name t.a.v. vorm en bouw van het schild (de peltè) – frappante overeenkomsten op. Ook op andere gronden legt schrijver verband tussen het onderhavige tijdperk en het einde van het Bronzen Tijdperk. Hij concludeert dan ook dat het bestaan van de peltasten der 5e eeuw v. Chr. connecties heeft met soortgelijke krijgslieden uit vele eeuwen voordien; hij wil met name hun uitrusting en strijdwijze zien als overgekomen uit de door

Homerus beschreven periode. Buiten Thracië waren deze nauwelijks meer bekend.

Als nevenconclusie stelt schrijver, dat de Thracische peltasten, gezien de diverse vaasafbeeldingen, reeds ten tijde van Peisistratos (540 v. C.) als huurlingen in Athene moeten hebben gediend en niet pas in de Peloponnesische oorlog (431–404 v. C.) zoals literaire bronnen willen doen geloven. Tevens wijst hij op de voor de hand liggende opkomst van de Griekse peltasten in de Griekse koloniën aan de periferie van het Thracische beschavingsgebied.

Ik acht schrijvers opzet – synthese zoeken tussen archeologische en literaire gegevens – in dit hoofdstuk het meest geslaagd, want de vergelijking is hier het meest evenwichtig. In mijn beschouwing m.b.t. hoofdstuk 4 kom ik hierop nog terug.

In het tweede hoofdstuk stoelt schrijver zijn betoog op gegevens van de invloedrijke historicus Thucydides, de voorganger van Sallustius en inspirator van Livius en Tacitus.

Aan de hand van diens beschrijvingen van verschillende slagen in de Peloponnesische oorlog tussen Athene en Sparta van 431–404 v. C., behandelt hij diepgaand de tactiek der peltasten, zowel aan Atheense (Demosthenes; Kleon) als aan Spartaanse zijde (Brasidas).

Na een smadelijke nederlaag in Aetolië had Demosthenes het belang van peltasten ontdekt: zij waren vooral sneller, beweeglijker dan de zwaarbewapende hoplieten. Hij wierf dan ook Thracische peltasten voor zijn volgende slag bij Amfilokia in de Spartaanse buitengewesten en gebruikte hen daar op voor die tijd in strategisch/tactisch opzicht geheel nieuwe wijze. Hun beweeglijkheid stelde hem in staat snel terug te trekken als de vijand aanviel, en weer onverhoeds aan te vallen als de tegenstander pauzeerde, weifelde of terugtrok. Hun tactiek beoogde de vijand uit te putten, zijn gelederen open te breken, hem op de vlucht te drijven en in de achtervolging te doden. Zij legden hinderlagen op 's vijands flanken of in zijn rug; zij deden nachtaanvallen, infiltreerden m.b.v. collaborateurs steden en veroverden dan van binnenuit de stadspoorten om hoplieten en ruiters binnen te laten.

Deze taken waren karakteristiek voor de peltasten. Hun verliezen bleven meestal zeer beperkt, hun „criminal and ungentlemanlike” methode van vechten was aanvankelijk geheel nieuw voor de tegenstanders.

Opvallend is, dat de Atheense vergadering het

verzoek der veldheren om peltasten te mogen inhuren, over het algemeen amusant vond en niet serieus nam. Schrijver vermeldt in dit verband nog meer soortgelijke demonstraties van onbegrip van politieke zijde in de loop der wereldgeschiedenis.

Deze passages doen bij de lezer de vraag rijzen, of ook vandaag in 1970 van een identieke onachtzaamheid en ridiculisering bij vele van onze politici sprake zou kunnen zijn? Dat ook aan Demosthenes op financiële gronden door de politici in Athene – zij getuigden van een weinig vooruitziende blik, zegt schrijver – de gevraagde 1300 peltasten voor de expeditie naar Syracuse werden onthouden, moge de Nederlandse lezer van vandaag tot nadenken stemmen.

Temeer als hij zich realiseert, dat Athene's vloot en leger voornamelijk daardoor bij Syracuse werden verslagen, Demosthenes er sneuvelde, en het verloop van de Peloponnesische oorlog zich definitief keerde ten faveure van het digarchische Sparta, in plaats van het democratische Athene.

De Spartaanse veldheer Brasidas werd in zijn gevechten tegen de Atheense koloniën in het noorden bij Thracië ook door schade en schande wijs op het punt van het gebruik van peltasten. Maar hij toonde van zijn tegenstander te kunnen leren.

Schrijver constateert, dat dit niet kan worden gezegd van de Athener Kleon, die wellicht door Demosthenes werd geïnspireerd, maar daardoor nog geen groot strateeg werd die wist, hoe zijn plannen aan te passen aan zich wijzigende omstandigheden. Ook in dit opzicht valt voor ons hieruit een les te trekken.

Tenslotte wijst schrijver erop, dat Thucydides' kroniek aantoonde dat de goede peltasten, die Athene inhuurde, allen uit Tracië kwamen; dat niet bewezen kan worden dat Kleon en Brasidas handelden onder invloed van Demosthenes' peltasten-tactiek; dat Athene's verlies mede te wijten was aan een te strak vasthouden aan de ouderwetse hoplieten-tactiek; en dat de voordelen van peltasten in de gehele oorlog nog te weinig werden onderkend.

In het derde hoofdstuk constateert schrijver allereerst op grond van literatuuronderzoek (voornamelijk Xenophon), dat omstreeks de eeuwwisseling naast Thracische ook Griekse peltasten hun intrede deden, en dat de term peltast geëvalueerd was: alle schilddragende speerwerpers en zelfs duidelijk niet-peltasten werden als peltasten aangemerkt. Op basis van

dit nieuwe „begrippenstelsel” volgt schrijver dan het Griekse Vreemdelingenlegioen der Tien-duizend (eind 5e eeuw v. C. in Perzië) op zijn door Xenophon geleide en beschreven tocht door Voor-Azië.

Uit Xenophon's verslag concludeert schrijver, dat de peltasten reeds aan het eind der 5e eeuw in de vorm van een vast onderdeel in de Griekse legers waren geïntegreerd, en dat de hoplieten de aanwezigheid en steun van peltasten niet langer konden ontberen, en omgekeerd. Dat blijkt al in de beslissende slag bij Cunuxa, waarin de peltasten met succes de aanvallende Perzische ruitery bevochten. Maar vooral tijdens de daarop volgende lange tocht door Voor-Azië werden zij met evenveel succes gebruikt als achterhoede, flankbeveiliging en vooral voorhoede bij het passeren van défilé's. Zij bewezen van onschatbare waarde te zijn vooral in het bergachtige terrein waar de zware hoplieten nauwelijks uit de voeten konden. Steeds meer bleek het totale gevecht van hun optreden afhankelijk te zijn.

Schrijver toont aan, dat ten tijde van Xenophon in feite werd gebroken met de doctrine van de gesloten hoplieten-falanx, nu de peltasten in openingen tussen en op flanken van de hoplieten werden opgesteld. Er is voor het eerst sprake van een onlosmakelijke verbondenheid van (zware en lichte) wapens, van stootkracht en beweeglijkheid.

De stelling van historicus Lippelt als zouden er onder Xenophon geen vergaande vernieuwingen zijn ingevoerd onderschrijft de auteur dan ook niet. Ik vind zijn weerlegging van Lippelt's stelling, dat Xenophon geen hoge dunk zou hebben gehad van de gevechtswaarde der peltasten (door hen bij nacht achter de hoplieten te laten marcheren) zeer aannemelijk. Als militair ben ik bereid schrijvers motief (goede mogelijkheid voor het geven van leiding) als zeer voor de hand liggend te onderschrijven. De bewijsvoering in dit hoofdstuk is interessant, maar om schrijver daarin te kunnen volgen moet de lezer wel een gymnasiale opleiding hebben gevolgd.

Het wederom ter hand nemen van Xenophon's Anabasis is bovendien onontbeerlijk.

In het vierde hoofdstuk wordt de allerwegen aanvaarde stelling, als zou de Athener Iphikrates de grote militaire hervormer zijn, die in begin 4e eeuw v. C. de burger-hoplieten omvormde tot peltasten en hen tot doorslaggevend militair instrument maakte, aangevochten en weerlegd.

Schrijver doet dat door nauwkeurig alle literaire bronnen m.b.t. peltasten uit de periode voor Iphikrates opnieuw te onderzoeken, in plaats van af te gaan op wat prominente onderzoekers al eerder gemeend hebben daaruit te moeten concluderen. Hij doet dat zeer grondig en overtuigend, b.v. als de historicus Parke „aspidas” en „peltas” ten onrechte identiek verklaart in het citaat uit Diodoros op bladzijde 109.

Toch becroop mij al lezende soms het gevoel, dat schrijver zich in zijn beschouwingen vooral afzet tegen Parke's beweringen, en dat zijn bewijsvoering voornamelijk erop gericht is diens beweringen als „wishful thinking” (blz. 95) te weerleggen. Dit lijkt mij een gevaarlijk uitgangspunt voor een historieschrijver, die zich immers objectief moet baseren op feitelijke historische gegevens en niet mag redeneren vanuit een emotionele (b.v. nationalistische – die hij Boucher op blz. 56 zelf verwijt –) of politieke gedrevenheid of anderzins. Schrijver laadt soms de verdenking in die richting op zich. Niettemin komt zijn bewijsvoering mij als de meest steekhoudende voor, temeer waar hij tegenover Parke nu ook nog terugvalt op archeologische bronnen.

Schrijver toont in vele gevallen een juist begrip voor ook vandaag nog geldende tactische grondbeginselen. Ik zou willen zeggen: hij heeft zijn wetenschappelijk onderzoek – bewust of onbewust – vergezeld doen gaan van een goede militaire en psychologische appreciatie der toenmalige omstandigheden.

Ook in dit hoofdstuk is de combinatie van archeologische en literair-historische gegevens interessant. De lezer krijgt het gevoel dat opposanten – nadat hun afwijkende opvattingen reeds afdoende m.b.v. een zuiverder literatuurinterpretatie zijn weerlegd – ten overvloede met het archeologisch bewijsmateriaal om de oren worden geslagen.

In het vijfde en laatste hoofdstuk gaat schrijver na, in hoeverre de klassieke schrijvers uit het oogpunt van de militaire theorie aandacht besteden aan de peltasten.

De bevonden theoretische gegevens blijken overeen te stemmen met de conclusies die waren getrokken in de praktijk-beschrijvingen der voorafgaande hoofdstukken.

Moeten wij, de studie als geheel overziend, schrijver nu verwijten, „dat hij naar de gevraagde oplossing heeft toegeredeneerd”?

Ik dacht, dat een dergelijk bezwaar eerder op

zijn plaats was geweest, indien hij éérst de Griekse schrijvers aan het woord had gelaten, om vervolgens zelf te gaan bewijzen, dat die het goed hadden gezien. Trouwens men léést een boek tenslotte van voren naar achteren.

Uit een nader onderzoek in dit hoofdstuk naar de houding der Grieken t.o.v. met name Thracische huurlingen-peltasten blijkt, dat alle schrijvers over het algemeen in denigrerende zin over hen getuigen. Tenslotte stelt schrijver, dat niets erop wijst, dat in de 4e eeuw wezenlijke veranderingen zijn aangebracht in strijdwijze en samenstelling van de Griekse legers. Wel werd aan de Griekse hoplietenfalanx de strijdwijze ontleend, waarin later de Macedonische peltast met lange stootlans werd geoefend.

Samenvattend mogen wij zeggen dat het boek zeker ook voor een militair van professie interessant is, in de verschillende slag-beschrijvingen verrassend de geavanceerdheid in strategisch en tactisch optreden van sommige veldheren uit de oudheid tonend. Een optreden dat parallellen vertoont met onze opvattingen over guerrilla-oorlogvoering en (vanzelfsprekend) grondbeingselen van het gevecht. Het boek is voor de oud-gymnasiasten onder de lezers bovendien een heerlijke opfrissing van hun kennis en tevens een hernieuwde kennismaking met karakters en daden van schrijvers/veldheren, aan wier verhalen zij vroeger vele huiswerkuren besteedden. Alvorens het boek ter hand te nemen ware overigens de aloude Gids voor Gymnasiasten nog eens te raadplegen m.b.t. het krijgswezen van het oude Griekenland, en verdient het aanbeveling de inleiding tot Xenophon's Anabasis door te lezen.

Dit brengt mij tenslotte tot één bezwaar tegen het boek: persoonlijk heb ik sterk het gemis gevoeld aan een kaartje, waarop de voornaamste geographische gegevens hadden kunnen worden vermeld, temeer waar schrijver zelf nogal eens uitnodigt tot „een snelle blik op de kaart” (blzn 32, 45 en 107). Een goede atlas (The Times, Atlas of the World, Vol. IV) en het instructieve kaartje in Xenophon's Anabasis van Dr. Huibregtse (Wolters-Groningen) zullen ook voor oud-gymnasiasten de nodige kennis nu moeten opfrissen.

J. C. M. Knol

Majoor der Infanterie (gsb)

De School en het Buitenlands Beleid VIII. Internationale Veiligheid. Publicatie nr. 49 van de Atlantische Commissie.

Onlangs verspreidde de Atlantische Commissie (adres Nassau Zuilensteinstraat 9, Den Haag) Publicatie No. 49 getiteld: „De School en het Buitenlands Beleid VIII. Internationale Veiligheid”. In deze publicatie (56 bladzijden) wordt verslag uitgebracht over de 8e Lerarenconferentie, welke door de Onderwijs Commissie van de Atlantische Commissie werd georganiseerd.

De Onderwijs Commissie (opgericht op 9 april 1963) organiseert jaarlijks een onderwijsconferentie voor rectoren, directeuren en leraren van het Middelbaar Onderwijs, waar buitenlandse politieke vraagstukken aan de orde komen. Deze conferenties worden bijgewoond door politici en vertegenwoordigers van de Ministeries van BZ, Defensie en Onderwijs en Wetenschappen. In het voorwoord van de Voorzitter der Onderwijs Commissie (Dr. G. van Zoest) wordt o.m. aangegeven dat het onderwerp van dit jaar „Internationale Veiligheid” in het verlengde ligt van dat van het vorige jaar, toen nl. aan de orde werd gesteld de vraag of er wel zoiets bestond als een Atlantische Wereld. Verder wijst hij erop dat dit onderwerp voor de jongere generatie van het grootste belang is, maar dat daarom de leraren de uiterst gecompliceerde materie moeten „kunnen vertalen”, zonder ongeoorloofde simplificaties en zonder een gevoel van frustratie achter te laten. De conferentie werd geopend door de Voorzitter van de Atlantische Commissie (LGen b.d. Prof. T. E. E. H. Mathon), die in zijn openingswoord o.a. wijst op de kritische taak van het onderwijs om in de huidige tijd een nieuwe generatie te laten zien, wat het leven in de wereld inhoudt meer speciaal voor wat betreft de vraag hoe internationale veiligheid te bereiken tegenover de vele vormen van bedreiging van de wereldvrede.

Hierna werd door Dr. L. G. M. Jaquet een voordracht gehouden over het onderwerp „Beheersing van strategische wapens of nucleaire bewapeningswedloop?” In deze voordracht wordt een overzicht gegeven over de technologische ontwikkelingen op het gebied van de wapenontwikkeling in Oost en West. De inleider wijst tevens op het onvermogen van de mens om een minimaal aanvaardbare internationale samenwerking te creëren teneinde te voorkomen dat hij slaaf inplaats van meester wordt van de techniek die hij zelf voortbrengt.

En toch is het bereiken van veiligheid absoluut noodzakelijk om het uitbreken van een nucleaire oorlog te voorkomen.

Na het verschaffen van cijfers over aantallen nucleaire wapens (afkomstig van „The Military Balance 1969-1970”, uitgave van het Institute for Strategic Studies) en een vergelijking van de kracht op dit gebied van de USA en de SU in het bijzonder, komt de inleider tot de conclusie dat momenteel op kernwapengebied tussen deze landen een „patstelling” bestaat. Door de Amerikanen worden thans echter nieuwe wapens ontwikkeld, bijv. MIRV's, (Multiple Independently Targetable Reentry Vehicles) die meerdere atoomkoppen kunnen afvuren. De ICBM's (Intercontinental Ballistic Missiles) en SLBM's (Submarine Launched Ballistic Missiles) zullen in de toekomst eveneens worden voorzien van 3 resp. 10 atoomkoppen van resp. 250 KT en $\pm$ 50 KT. Ook de Russen zijn bezig met de ontwikkeling van dit soort wapens (bijv. SS9 met drie atoomkoppen van elk 5 MT), alsook met de ontwikkeling van het FOBS (Fractional Orbital Bombardment System). Deze wapens vergroten de offensieve kracht van beide grootmachten en maken een verstoring van het nucleaire evenwicht mogelijk.

Ook de Anti-raketverdediging met Anti Ballistic Missiles (ABM's) is een evenwicht versturende factor, die door de inleider uitvoerig wordt belicht. Hij vergelijkt de verdediging van het Russische Galosh systeem met die der Amerikanen (Sentinel systeem onder Pres. Johnson en het modernere Safeguard systeem van Pres. Nixon).

Tenslotte komt inleider tot behandeling van de Salt (Strategic Arms Limitation Talks) besprekingen en de waarde van deze besprekingen voor het behoud van de wereldvrede. Hij stelt dat de gevaarlijke opvoering en ontwikkeling van strategische nucleaire offensieve en defensieve wapens door onderhandelingen tussen de USA én de SU op deze Salt besprekingen zouden kunnen worden beperkt, indien beide wereldmachten dit willen. Hoewel een van de technische moeilijkheden bij deze besprekingen is, dat men tot wapenbeperking moet komen door afruilen van ongelijksoortige grootheden ziet de inleider toch hoop voor de toekomst omdat beide wereldmachten tot elke prijs een nucleaire oorlog willen vermijden en voor beiden noch het binnen- noch het buitenlands politieke klimaat geschikt is om een wereldconflict onder de ogen te zien. Een gevaarlijke ontwikkeling die mogelijk blijft,

ziet hij als een der beide partijen op de onzalige gedachte mocht komen om van een nieuwe technologische ontwikkeling misbruik te maken die zou leiden tot een „first strike capability”. Dit zou haar in staat stellen zo te proberen tegen de prijs van tientallen miljoenen slachtoffers in eigen land en veelvouden hiervan in andere landen, toch de hegemonie te verwerven.

Inleider besluit met het onderscheiden van twee opvattingen over het doel van de politiek, n.l.:

- a. politiek is strijd om de macht ter bevestiging van de hegemonie, of
- b. politiek is een poging tot bevestiging van orde en rechtvaardige integratie van onderdelen in een geheel.

Onder invloed van de technologische uitdaging zal volgens inleider in deze tijd de keuze meer dan ooit op de opvatting onder b. als doel van de politiek moeten vallen. Het is daarom noodzakelijk de oorlog als uiterste middel als voortzetting van de politiek met andere middelen (Clausewitz) uit te sluiten.

In de publicatie is een lijst van door inleider geraadpleegde literatuur opgenomen.

Aan de na de voordracht gehouden discussie wordt in de publicatie eveneens aandacht besteed. Tevoren opgestelde discussievragen werden besproken in twee discussiegroepen, waarin zowel leraren als politici, waarover aan het slot der conferentie rapport werd uitgebracht.

Conclusies zijn o.a.:

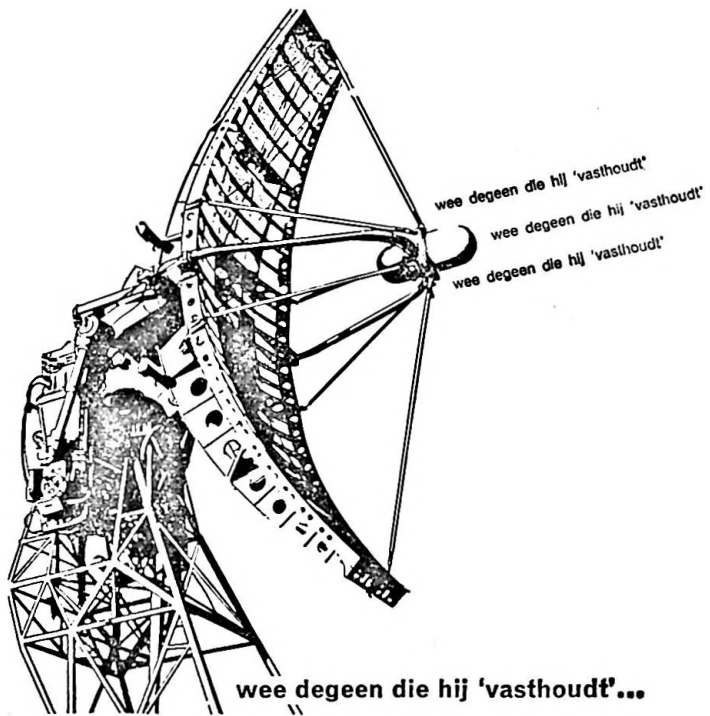
- a. Informatie over internationale vraagstukken moet vroeg beginnen; (groep 1 vanaf 3e leerjaar voortgezet onderwijs, groep 2 al in de hogere klassen van het basisonderwijs).
- b. Betreffende informatie over de problemen van internationale veiligheid geeft men de voorkeur aan informatie over de mogelijkheden van het zoeken naar nieuwe structuren, hetgeen echter niet direct van de scholen kan worden verwacht, reden waarom dit zoeken moet geschieden onder leiding van overheidsinstanties en bijv. polemologische instituten.
- c. De Atlantische Commissie dient minder een propagandainstituut te zijn en meer te zijn gericht op het geven van voorlichting over vredesvraagstukken.

In een woord achteraf gaat de voorzitter van de

Onderwijscommissie tenslotte na in hoeverre de conferentie geslaagd is. Hij concludeert dat de docenten op de scholen thans en in de toekomst met de jongeren dit onderwerp kunnen en moeten bespreken om samen met hen kritisch naar nieuwe structuren te zoeken, die de vrede en

veiligheid zouden kunnen bevorderen. Hij komt tot de conclusie, dat de conferentie een bescheiden bijdrage heeft geleverd tot de discussie over een der belangrijkste onderwerpen van deze tijd.

Kolonel der Artillerie (gsb) G. Vollema

Wee de belager van onze vrijheid die door deze SIGNAAL radar wordt opgespoord en 'vastgehouden'. Immers, deze radar is verbonden met een automatisch luchtverdedigingssysteem. Radar, rekenaar, schermen, versterkers en voeding zijn in klein bestek samengebracht. Dit kon alleen bereikt worden door de nauwe samenwerking van een team van zeer bekwame en gespecialiseerde werkers.

N.V. HOLLANDSE SIGNAALAPPARATEN-HENGELD